

eylem

SORUNLAR

Mehmet Ali Aybar

Kapitalist İktidar, Sosyalist Muhalefet

Nebil Varuy

İşçi Sınıfı ve Seçim

Şükran Kurdakul

Babeuf Gerçeğinin Ötesinde

Babür Kuzucu

Üst Yapıda Kimildanmalar

Demirtaş Ceyhun

Bir Şeyler Eksik

İNCELEME

Prof. A. J. Ayer

Hümanizma Üstüne

Çev. : Hilmi Yavuz

Halil Aytekin

Çukurovadan Geliyorum

Ergün Doğan

Sosyal Oluşum İçinde Aydın

Mariella Bosc

Yeni Sömürgecilik Metodları

Çev. : Hüseyin Baş

John Eaton

Kapitalizm Nedir?

Çev. : Mekin Dinçer

eylem

ONBEŞGÜNLÜK DÜŞÜN VE EYLEM
DERGİSİ

SAYI : 24 CİLT: 2

15 Aralık 1965

Sahibi :
ŞÜKRAN KURDAKUL

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
BABÜR KUZUCUOĞLU

Her ayın başında İstanbul'da yayımlanır. Sayısı 125 kuruştur. Altı aylık abonesi 10 lira. Yıllık abonesi 20 lira. Havaleler, Şükran Kurdakul - Ankara caddesi 45/22 adresine gönderilmelidir.

Dergiye gönderilen yazılar iade edilmez

İlan Koşulları :

Tam sahife çift renk: 1250 TL.
Tam sahife tek renk: 1000 TL.

Basıldığı yer :

Gün Matbaası - İstanbul

Kapak baskısı :

Büyük Kervan matbaası

KAPİTALİST İKTİDAR**SOSYALİST MUHALEFET**

Mehmet Ali AYBAR

«Şimdi A. P. iktidarı karşımıza, D. P. tecrübesini yeniden yaşamak hevesi ile çıkıyor. Hükümetin Mecliste okunan programı özel teşebbüs eli ile ve yabancı sermaye yardımı ile kalkınabileceğimiz görüşünden hareket ediyor, ve halkımıza tutulamayacak bir takım vaadlerde bulunuyor. Özel teşebbüs ve yabancı sermaye ile kalkınma teşebbüsünü sanki yeni ve denenmemiş bir yol gibi göstermeğe çalışıyor. Oysa hepimiz biliriz ki, Osmanlı Devleti yabancı sermaye ile özel teşebbüsün işbirliği sayesinde batıp gitmiştir. Ve 40 küsur yıldan beri Cumhuriyet Türkiyesinin bir türlü kalkınamamış olması da, yine ekonomimizi özel teşebbüs mihverinden kurtaramamış olmamız yüzündendir. A. P.'nin özel teşebbüse öncelik tanıyan programı memleketimizi gittikçe derinleşen bir buhrana sürükleyecek, işsizliğin daha da artmasına, hayatın pahalılaşmasına yol açacak halkımızı daha büyük bir darlığa sokacaktır.

A. P. iktidarı D. P. iktidarının imkânlarına malik olmayan kötü bir kopyasıdır. D. P. iktidara geldiği zaman elinde 134 ton altın stoku ve küçümsemeyecek dış piyasa imkânları vardı. Makinalı tarıma topraklarla tarımsal ekonomide önemli bir ilerleme kaydetmek imkânı bulunmuş, havaların elverişli gitmesi ile de bu imkân daha da geliştirilmişti. Beri yandan elde edilen dış yardım ve borçların yıllık faiz ve taksitlerini ödemek zorunluğu da henüz mevcut olmadığı için D. P. iktidarının liberal ekonomisi ilk yıllarda nispi bir ferahlık yaratmıştı. Sonradan Türk Ekonomisinin enflasyoncu bir eğilime girdiği ve 1958 yılında malî iflâsın eşiğine geldiği hepinizin bildiği gerçeklerdir. Şimdi iktidara gelen A. P.'nin elinde bu imkânlardan hiç biri olmadığı halde D. P.'nin liberal politikasına heves etmesi iflası çok daha kısa bir zamanda getirecek ve A. P. iktidarını çıkmaza sürükleyecektir.

«A. P. halka vaad ettiklerini veremeyecek, Türkiyenin iktisadi, malî ve sosyal meselelerini çözemeyecek, çözemedikçe de Anayasayı savsaklama, toplumcu akımbir baskı rejimi ile önleme hevesine kapılabilecektir. Daha şimdiden bazı işaretler belirmiştir. Ceza Kanunun faşist İtalyadan alınmış malûm maddelerini daha da ağırlaştıran yeni kanun tasarıları hazırlanmaktadır. Seçim

kanununun değiştirileceği söylenmektedir. Tiyatro oyunları yasaklanmakta, kitaplar toplattırılmaktadır. Bunlar iyi işaretler sayılmaz. Üstelik Türkiye İşçi Partisini Anayasaya, demokrasiye karşı bir parti imiş gibi gösterme çabaları da gözden kaçmamaktadır. Gülünç bir çaba. Türkiye İşçi Partisinin kurulduğu gündenberi, Anayasayı, demokrasiyi savunduğu, Anayasanın eksiksik tastamam uygulanması için mücadele ettiği art düşünceli olmayan herkesçe bilinen bir gerçektir. Türkiye İşçi Partisinin tüzüğü, programı ve davranışları meydandadır. Oysa Anayasa ve demokrasiye ne derecede bağlı oldukları da herkesçe bilinmektedir. Bunlar Türkiye İşçi Partisinin hızla gelişip meclise girmiş olmasından rahatsız olmuşlardır. Türkiye İşçi Partisi Meclise girer girmez eski oyunların artık sürdürelemeyeceğini göstermiştir. Anayasa dışı her davranış, halkın zararına her adım, bağımsızlığımıza gölgedüşürme yolundaki her teşebbüs, karşısında Türkiye İşçi Partisini bulacaktır. Çıkarcıların telâşı bundandır. Ama artık ne yapsalar boştur. Türkiyede Anayasanın savsaklaması, demokrasicilik oyununa devam edilmesi gittikçe zorlaşacaktır. Türkiyede toplumcu akımı önlemek hevesinde olanlar gaflet içindedirler.

Demokrasiyi gerçekten uygulayacağız. Kapitalistler sosyalistlerin haklarına saygılı olmayı öğreneceklerdir. *Kapitalist iktidar sosyalist muhalefetin hesaba, kitaba, ilme dayanan tenkitlerine alışacaktır. Alışmak zorundadır. Bu tenkitlerden yararlanmasını öğrenecektir. Ve de tartışmalarda en az sosyalistler kadar doğrulara saygılı ve terbiyeli olmasını bilecektir. Böyle davranmakta bizzat kapitalistler için menfaat vardır.*

Büyük Mecliste ikili anlaşmalarla Amerikalılara üsler verdiğimiz ve bu üslerin NATO dışında Amerikaya bağlı bulunduğunu ve bizim denetimimiz dışında memleket için ciddi bir tehlike teşkil ettiklerini açıkladığımız zaman, AP' liler büyük bir tepki göstermişler bizim beyanlarımızın greçeğe uymadığını haykırmışlardır. Başbakan da Meclis kürsüsünden üslerin NATO üssü olduğunu söyleyerek A. P. sıralarında görülen protestolara hak veren bir konuşma yapmıştır. Fakat kısa zamanda bizim doğru söylediğimiz ortaya çıkmıştır. Emekli Generaller, millî savunmanın yüksek kademelerinde vazife almış emekli kurmaylar, Türkiyede NATO dışı Amerikan üsleri bulunduğunu doğrulamışlardır. Mecliste mutlak çoğunluğu elinde tutan bir iktidarın sosyalist muhalefetle daha ilk çatışmasında gerçekleri örtmek zorunda kalmış olması doğrusu hazin bir tecellidir. Ancak bundan çıkarılacak umutlu bir sonuç vardır elbet. Türkiyenin gerçek menfaatlerini temsil eden bir partinin, bir avuç milletvekili ile de olsa

Meclise girmesi, bunca yıldır bir türlü işletilemeyen demokratik rejimin işleme imkânlarına kavuşmasına yol açmıştır.

Not :

Bu yazı T. İ. P. Genel Başkanının İstanbul Kongresindeki konuşmasından derlenmiştir.

İŞÇİ SINIFI VE SEÇİM

Nebil VARUY

Seçimlerden, kimliğini açıkça belli eden iki parti başarılı çıktı : Adalet Partisi ve Türkiye İşçi Partisi. Adalet Partisinin artan milletvekili sayısı, bir nicelik değişikliğidir. Meclisin mahiyeti değişmiştir. Türk tarihinde ilk defa sosyalist bir parti, gurup sayısını aşan milletvekili ile Mecliste temsil ediliyor. Demokrasi, emek ve sermayenin, bütün kamu organlarında orantılı olarak, temsil edildiği bir denge rejimidir. Denge bu gün, diğer kamu organlarında yoktur. Parlâmentoda da sermayenin etrafına ağır basmaktadır. Emegi temsil eden Parti, Türkiye İşçi Partisi Mecliste yurdumuzdaki emekçi sayısı ile orantılı değildir. Diğer yönden, Türkiye İşçi Partisinin aldığı oyların çoğu işçilerden de gelmemiştir. Tersine işçi oyları kimliği açıkça belli, özel teşebbüscü Adalet Partisine akmıştır.

Bu durum bazı çevreleri, özellikle bazı aydınları Türkiyede İşçi sınıfının olmadığı, daha doğrusu bilinçli olmamasından ötürü işçilerin henüz sınıf niteliğini almadığı yargısına götürmektedir. Hattâ bu yargı daha da gelişmekte, duygusallaşmakta kendi öz çıkarının farkına varmayan, çelişen yoksul halka karşı bir kızgınlık, kırgınlığa varmaktadır. Önümüzdeki sürede hızla zenginleşme ümidi, bu çevrelerin halkı var saymama eğilimleri besliyecek, talan davranışlarını belirleyecektir. Gelişen bu şartlar ve baskı korkusu, diğer yönden ikinci bunalım edebiyatına da yol açacaktır.

Bu çevrelerde, tarihinde ilk defa ortanın solundayız diye seçim mücadelesi-

ne giren Halk Partisinin, donmuş sayılan oylarının büyük kısmını kaybetmiş olması da emekçiler aleyhine yorumlanmaktadır. Sermayeden yana, özel teşebbüscü Adalet Partisi, ortanın solundaki bir Partiye tercih edilmiştir, yoksul halk bir kerre daha suçludur artık.

Yakın çıkar tutkusu

Türkiye geri kalmış bir ülkedir. Bu gerçek gözden uzak tutuldukça hiç bir mesele çözüm yolu bulamaz, kişiler doğrulardan çok, duygularının savunucusu olurlar. Kişisel yaşantımıza olduğunca, politik eylemede iki ana eğilim etkin : Duygusallık ve yakın çıkar arama tutkusu. Nitekim, türlü yan tesirlerin dışında seçmene duygusal davranış hakim olmuştur. Seçmen kuşku içindedir, tereddüt içindedir, özlem içindedir. Şüphesiz Halk Partisinin ortanın solundayız diye çıkışı, Parti yöneticisi için bir aşamadır. Ama halkımızın bu çıkışın samimiyetine karşı şüphesi de yerinde ve haklıdır. Bir yandan uzun yıllar boyunca sol deyimini komünizmle eş tutan bir Parti, bir seçim öncesinde solcu olduğunu ilân etmektedir. Diğer taraftan Halk Partisinin aday listelerinin ilk sıraların çoğunluğu büyük toprak ağaları, zengin tüccar ve büyük sanayicilerdir. Nitekim Halk Partisinin seçilen milletvekillerinin çoğunluğu Partinin sağ kanadından kişilerdir.

Ayrıntılar dışında, kalın çizgileri ile halk kütleleri Halk Partisi iktidarından sonraki devri özlemektedir. Bu devir, halkın günlük yaşantısına bir şeyler katılmış olması şeklinde ekonomik, halkın idare mekanizmasını Parti kanalı ile etkileyebilmesi şeklinde politik ilişkilerde bir değişiklik devridir. Seçimlerde halk kütlelerinin politik bilincini, bu devrin günümüzde devam eden politik alışkanlığı belirlemiştir. Halk Partisi iktidarını yıkan, halk kütlelerinin hareketsizliğini, politik alışkanlığını değiştiren husus, halkın dışında bir etkidir: Bu da ikinci cihan savaşını Demokrasilerin kazanmış olmasıdır. Önümüzdeki sürede halk kütlelerinin politik alışkanlığını, hareketsizliğini değiştirecek etken, geri kalmış bu ülkenin kapitalist yolla kalkınmasının imkânsızlığı olacaktır. Kapitalist yolla kalkınma çabası bir yandan işçi sınıfını güçlendirirken bir yandan da işsizlik ve yoksullaşma gibi şüphesiz arzu edilmeyen etkenlerle halk kütlelerini politik alışkanlıktan kurtaracaktır.

Masonik İşçi Liderleri

Feodal sekilden, kapitalist üretim tarzına kadar çeşitli üretim ilişkilerinin yan yana yaşadığı ülkemizde işçi sınıfı, bu deyimin ekonomik - politik

anlamına kalın çizgileri ile uyar. İşçi sınıfının, Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanununun kabulünden buyana geçen iki buçuk yıl içinde yarım milyon geçen işçi sayısı ile grev ve toplu sözleşme yapma gücünü bulan özü içinde, diğer sınıf ve tabakalar iç içe geçmiş daireler halindedir ve birbirlerini etkilerler. Diğer taraftan işçi sınıfının en yiğit evlâtları Türkiye İşçi Partisi saflarında ya da yanında politik mücadelelerini verirken, bir takım işçi liderleri de İşçi Partisi karşısında yer almışlardır. Politika dışındayız diye gerçekte hakim sınıfların ekonomik - politik amaçlarını destekliyen ve bu arada kendilerini de güçlendiren masonlar gibi bu çeşit işçi liderlerine m a s o - n i k işçi liderleri diyoruz.

Bütün bu etkenler, işçi sınıfının Türkiye İşçi Partisine oy vermesinin nedenleridir. Bunun dışında yakın çıkarlarını ileri deyimler altında sendikal hareketle nisbeten elde etmekte olan işçi sınıfı, ağır bir sendikal mücadeleyi yürütmektedir. Yakın çıkarına sendikal mücadelesi ile sahip çıkan işçi sınıfı, politik çözümü İşçi Partisi içinde uzak görmekte, gerçek çıkarına kayıtsız kalmaktadır. Bu da geri kalmış ülkelerde çok etkin, yakın çıkar arama tutkusundandır.

Türk İşçi sınıfı 1965 yılında ve Ekim ayında bu çelişim içindedir. Fakat aynı zamanda bu çelişim, sürekli bir değişikliğin tohumlarını da içinde taşımaktadır. Aslında yakın çıkarlara olan tutku, işçi sınıfı oylarının emekten yana partiye akacak doğrultusunu verecektir.

BABEUF GERÇEĞİNİN ÖTESİNDE

Şükran KURDAKUL

En eski özgürlük şiirlerimizden biri Namık Kemal'in «Hürriyet Kasidesi» dir ya, bugün vatandaş gene bu mısraların yarattığı şairce duyguların ortamında geçen zamanın neyi değiştirdiğini soruyor kendine. Yenisi gelen bir yığın sözcük, bu şairce duygu ortamı ile kurduğumuz yakın bağları koparamıyor. Esirlik demişsiniz, tutsaklık demişsiniz; bir çağrışımlar dizisinde gözlerinize yansıyan bu iki sözcüğün getirdiği sinema aynı değil mi? Anadolu insanı N. Kemal'ler-

den beri neler seyretmedi bu sinemada. Yıllar yılı gençlik kitaplarımızı okuyup kapattığımız zaman Padişah saraylarının loş salonlarında abus suratlı paşaların bir sözleriyle bıçaklanan özgürlüğü, kahramanları ile birlikte düşündük biz. Namık Kemal bu bakımdan bir şairden başka bir özellikti bizim için. Şairler insanca davranışların simgesi olarak görünüyordular. Onlarla birlikte edebiyatımıza demek ki toplumsal hayatımıza? gelen her yenilikte aynı davranış özelliğini keşfedebilmekte bir güçlüğü uğradığımız olmuyordu. Sanatçılar, kendi güçlerini kendileri de bilen adamlardı zaten. Cumhuriyet kuşağının sanatçıları da ülkemizde bir karşı koyuşun bütün yazgısını alınlarında bulmuş kişilerdi. Ya varlıklarından, ya da karşı koyuşlarından geçmek durumundaydılar.

Babeuf sorununun ötesinde, bizi çağdaş düşünceler panayırı ile çelişki halinde bir yığın gerçeğin sahiline getirip bırakan, özgür insan olma onuru karşısında sanatçının bu değişmez alın yazısı işte. Bir bataklık içine sıkıştırılmak istendiğimiz bu yerde bir yandan da denizlerin büyük aynasını göre göre, yaşantıyı - daha da önemlisi sorumuzu bir sonramızda gelecek olanlara devretmek.

«Akşam» gazetesinin haberi verdiği gün (Varan Bir) sözünü bir direncin tarihini yadsımakla aynı anlamda gördüğüm için benimsemedim doğrusu. Atilla Bartınlı, bu pencerede bir özgürlük ışığı olarak yansıyor şimdi. Tıpkı Sabahattin Eyüboğlu gibi, Aziz Nesin, Vedat Günyol gibi, bir özgürlük ışığı. Ötekilerle, adı dilimizin ucuna gelenlerle birlikte yılların birikiminde yansıyorlar.

Biz çağdaş düşünceler panayırında mutlaka yerini alacak olan Türk ulusunun bilincinde, bizden önce yaratılan bir davranış gücü ile beslemiş bir kuşağız. Tek insanlar olarak şimdi katkı'da bulunduğumuz mücadele tarihi, temellerini Namık Kemallerle atmış bir kez. Var mı bunu yadsıma imkânı? Kasaba eşrafı, isteye dileye kurduğu oy pazarlarının cenderesine sokabilme gücünde midir bu bilinci?

Sanat düşün kardeşliğini, insanın yapısından söküp atacak gücte değil bu oy pazarları. Öyleyse insana aykırı yasaları uygulama çabası ile başarı sağlayacağını sanmak avuntusuna yuvarlanmış bir pazar bu. Temeli yenilgi üstüne kurulmuş çünkü.

Rousseau Eşitsizlik üzerine Söylev'inde insan bencilliğinin bir belgesi olan sahiplik duygusunu şöyle kınıyor:

«Bir tarlanın etrafını çevirip de (Bu benimdir...) demeyi akıl eden ilk insan, mülkiyete dayanan toplumun gerçek kurucusudur. Biri çıkıp, kazıkları söküp hendeği doldurduktan sonra hemcinslerine «Bu yalancıyı dinlemeyin...»

Eğer ürünlerin herkesin, toprağın ise kimsenin olmadığını unutursanız vay halinize..» diye bağırması olsaydı nice suçlardan, cinayetlerden, sefaletten kurtarmış olurdu insanlığı..»

Babeuf'un, Rousseau'nun bu yargısını şu ilkelerle tamamlamaya çalışmasını da insan aklından uzaklaştırmak olanağını bulamaz kimse.

«Eşitsizlik politikanın ve yasaların kusurudur.

Öyleyse bu insanların düzeltebileceği bir hatadır.»

Şimdiki dalgalanışta, şaşırtıcı olan hata iki yüz yıl önce temeli atılarak bir uygarlığa damgasını basan bir çabanın uzağında kalmak için engel yaratmaya çalışmak elbet. İki yüz yıl önce temeli atılarak bir uygarlığa damgasını basan ilkeleri yaratabildikleri için bugünün gücünde yansıyan düşünürler zamanlarında bütün yasakların üzerinden bakabilmişler. Bizim bildiğimiz, demokrasi, bu güce yakınlaşmakla var olacak; uzaklaşmakla yok.

Babeuf gerçeğinin ötesinde şunda anlaşıyor gerek öyleyse :

Kasaba eşrafı, demokrasi adına oy pazarında insan aklını arttırmaya çıkarak bütün değerleriyle birlikte sahip olmak istiyor. Satılacak mıyız?

ÜST YAPIDA KİMİLDANMALAR...

BABÜR KUZUCU

Siyaset sahnemizde, bir gece mantarı gibi, birden bitiverdiği günden bu yana, Süleyman Demirel'in siyasi eylemiyle sözlerini karşılaştırsak, denebilir ki, yeni başbakan, gelmiş geçmişler içinde, sözü özüne, dediği yaptığına en uygun düşen politikacılarımızdan biridir.

Hükümet Programının boşluktalığını da, birer «yalan vâadler dizisi» olmasından değil, oturtulduğu iktisadi sistemin, sorunlarımız önünde çözümsüzlüğünden hareket ederek değerlendirmek daha akılcı bir yol olur. Çünkü Süleyman Demirel ve arkadaşları, seçimler sırasında da saklamadıkları siyasi bir görüşün temsilcileridirler.

YEDİ

Demirel'in bu yalansızlığı daha doğrusu söz-eylem birliği kendi kişiliğinden, ne de A.P. iktidarının iç niteliğinden gelmektedir. Bu, siyasal bir sürecin bir noktadaki kaçınılmaz zorunluluğudur. Bunu daha iyi anlamak için yakın geçmişin siyasal değişimlerini, kalın çizgileriyle hatırlamak gerekir.

C. H. P. - D. P.

D.P. iktidarı, C.H.P' kapitalist devletçiliğinin üstünde oturduğu devlet-halk ilişkilerinin kökten değiştirme göstermeliğiyle işe başladı. O ilişkiler ki, tâ Osmanlı Devlet yapısından büyük bir değişikliğe uğramadan aktarılıp, «halk sırtından devlet eliyle milli zengin yaratma» döngüsüne uydurulmuştu.

Bu döngü kendi sınırlarını zorlayıp da, devlet eliyle sanayileşmenin yükünü tarım kesimine yükleyince (Bak: Eylem, sayı 21, 1965 seçimlerinin sonuçları ve T.İ.P., Aslan Başer Kafaoğlu, Yakın Tarihimize Bakınca adlı bölüm) antitezini kendi içinden yarattı; 14 Mayıs 1950 iktidarı, daha Marshall Plânıyla kaçınılmaz hale gelen «Komprodor Burjuvazi İktidarı»nın açık seçik filizlerini taşıyordu.

Demokrat Parti'nin devlet-halk ilişkilerinde yaptığı reform, «Demokrasiciliğinden» çok, gelecekteki çıkar örgüsüne uygun biçimlenişinden ileri geliyordu. Aslında bu, C.H.P. kapitalist devletçiliğinin, kodaman sermayeci -kasaba eşrafı (mütegallibe)- jandarma dayaklı bürokrasiden kurulu hakim sınıflar piramidinin sınırlarına seyyaliyet kazandırmaktan, bu piramidin kütesini hareketli hale getirmekten başka bir şey değildir... Bu kütle değişkenliği antitezin alanında oluşuyor, dışla ilişki sermaye çevreleri kadar köy yapısını da içine alıyordu.

D.P. demokrasisi, yüzlerce yıllık köylü-devlet ilişkilerinin kalın kabuğunu kırdı. Kodaman yerli sermayecinin yerini komprodor sermayeci, eşrafın yerini büyük, orta köy ağaları aldı. Kaşı çatık tayinli devlet memurunun otaritesini güleryüzlü mahalli yönetici paylaştı. Enflasyon döneminin geniş dalgalanmaları içinde, köye radyonun girdiği asfalt yollardan, sırtlarında yataklarıyla köylüler büyük şehirlerin yolunu tuttular.

Dış borçlanmaların taksitlerinin gelip çattığı, köydeki jandarmanın yerini, büyük şehirde gecekonduyu yıkan belediye zabıtasının aldığı, güleryüzlü mahalli yöneticilerin suratlarının asılmaya başladığı, yani yeni piramidin sınırlarının da katılaşmağa, donmaya yüz tuttuğu sırada, D.P. demokrasisinin onurunu hayli zedelediği sosyal gruplar sabık iktidarın yolunu kesiverdiler.

D.P. demokrasisi yalan demokrasiydi, soyut demokrasiydi.. Yüzyıllardır değişmez bilineni değiştirdiği için halkta dinsel bir inanç kurmuştı. Yığınların bu kendinden geçercesine inancı ardında büyük yalan dolapları kolayca döndürülebiliyor, amerikan tekel sermayesinin düğün bayram yurda sokulması, ikili anlaşmalarla ulusal bağımsızlığımız kadar Kurtuluş Savaşı onurumuzun zedelenmesi, dünyanın öte ucunda üçbin yurt çocuğunun yok edilmesi sağlanabiliyordu.

D.P. - A. P.

10 Ekimde halk, iktidarı, A.P. sine, D.P. nin kaldığı noktadan devretmiştir. Öznel tatminler nesnel dileklere dönüşmüştür. Peygamberlerden somut mucize bekleniyor artık; İnsanın, bir ekmeği kırk kişiye yetirilişini, inançtan değil, mideden hareket ederek açıklaması gerek...

A.P. iktidarını yalansızlığa, kesinliğe iten, Halkın isteğindeki bu somutlaşmadır. A. P. sine kesin çoğunluğu sağlayacak oyu verirken Halk, siyasi ortamı - pek rizikolu bir biçimde de olsa - bu somutlaşmaya uygun bir duruluğa getirmiştir. A.P. iktidarının siyasal yapısı ve güdümü, sorunlarımızı, geçici de olsa, çözümleyecek olanakları sağlayabilecek mi? Sağlıyamazsa, Halkın, hakim sınıfların, sınırları çoktan katılaşmış yeni piramidini değerlendirecek bilince ulaşması, D.P - AP siyasal sürecinin olağan sonucudur. Halk, bu piramidin içinde kendine yer olmadığını anlıyacaktır.

İktidardan bu yana

İktidardan bu yana tabandan gelen olaylar serttir, çözüm isteyicidir. A.P. iktidarı, D.P. nin ilk yıllarında esen «bahar rehabetini» biran bile tadamamıştır. Hoşnutsuzluklar, kolayca, yığınsal bir biçime bürünebilmektedir. İstanbulda şoförler yürüyüşü hayli sert geçmiştir.. Silvanda kaymakamla savcıyı istemiyenlerin direnişide aynı sertlikte.. TEKSİF'in İzmir Grevinde işçilerin talepleri, Sendikacıların ve Türk - İş Bölge temsilcisinin uyuşma eğilimlerini aşmış, işçiler polisle olduğu kadar sendikacılarıyla didişmişlerdir. Bu, enflasyon döneminde, «kollektif pazarlık»ı, işçi haklarının alınmasında «tek yol» sayan, Hükümet Programı - Türk-İş beyni ortak görüşünün ilk iflâs belirtisidir. 19 Kasımda Demirel, Belediye başkanlarıyla ortak toplantıda, Köyden şehire akını açıklıyarak bunun tarımın insanları doyuramaması sonunda olduğunu belirtmiş

«Gecekondu meselesi, yeni ve Türkiye'ye has bir mesele değildir. Gelişen ekonomilerde, köyden şehre nüfus intikâli bir vakıadır. Bu nüfus intikâli, belediyelerin artan hizmetleri yanında, bir de mesken meselesini ortaya çıkarmaktadır. Şehirlerimizde bu, gecekondu şeklinde tezahür etmiştir.

Ekonomiler geliştikçe bu akımlar devam edecektir; bunu durdurmak kimsenin gücü içinde değildir.

.....

Bir gecede bir mesken yapan vatandaşın bu gücünü kanalize edeceğiz.» demişti. Aynı toplantıda İmar İskan Bakanı da, «gecekondulara çeşitli âmme hizmetlerinin sağlanacağını, konut yapılmadıkça gecekonduların yıkılmıyacağını» belirtmişti.

Bu toplantıdan dört-beş gün sonra, İzmir ve İstanbulun yoğun iki işçi semtinde, işçiler boş buldukları iki büyük arazi parçasını, «bir gecede bir mesken yapmak» üzere aralarında bölüşüverdiler. Birkaç ay önce, «toprak reformu» vâadi üstüne, okul bahçesini işgal eden köylülerin davranışına pek benzeyen bu olay üstüne, Hükümetin yetkili ağızları birden sertleştirdiler. Demirel :

«Türkiye bir kanun devletidir, kanunsuz şekilde yapılan gecekondu hükümet kuvvetleri tarafından yıkılır.» derken, Bakan Haldun Menteshoğlu, daha da ileri giderek :

«Gecekondular kanunsuz yapılar, yıkılacaklardır. Biz aşiret hayatı sürmüyoruz.

Biz kanun devletiyiz. Sayın başbakan ve ben mevcut gecekondu yıkılmıyacak ve yenilerine de müsaade edilecek demedik. Çalışmalarımızda bu kanunların teminatı esastır.» demiş ve toplantıda söylenenlerin yanlış anlaşıldığını ileri sürmüştü.

Aslında, Bakanın iddiasının aksine, Halk Başbakanın sözlerini çok iyi anlamıştı. Gecekonduların yapımını doğuran sosyal ve ekonomik şartlar bir «vaka»ydı, «devam edecek»ti ve «bunları durdurmak kimsenin gücü içinde değil»di. Şimdi yapılmakta olanların, şimdiye kadar yapılmış olanlardan, ne doğurucu sosyal şartları, ne de kanuni niteliği bakımından bir ayrılığı vardı. Yapılmış olanlar için tanınacak hakların yapılacak olanlar için de geçerli sayılması gerekirdi. Halk böyle düşünüyordu ve bu, doğurucu sosyal şartlar değişmedikçe, en akılcı düşünce tarzıydı.

Olayları kanundışı olup olmama kalıplarına dökerek değil, kanunların Halkın ihtiyaçlarına göre olup olmadıklarını düşünerek değerlendirmek daha

doğruydı.. Çünkü unutmamalı ki, Silvanda, TEKSİF grevinde gecekondularında belirlenen «*irade*», «Kanun yapma yetkisini oyla A.P. iktidarına veren *milli irade*»nin tâ kendisiydi. Ve gecekondularda yaşayan, fabrikalarda çalışan insanların, esenlik içinde yaşamak istiyen kasaba halkının, kazançları patronlar yararına kısıtlanmak istenen çilekeş şoförlerin bu *dilekleri*, «statükocu kanunların» bu emekçi kitleler adına değiştirilmesini «*buyuran*» ANAYASA'nın ilkelerine tıpatıp uygundu.

Çözumsuzlüklerle düştükçe

Demirel Hükümeti, şüphesiz, Halkı bu kadar çabuk karşısında bulacağını ummamıştı. Çözumsuzluklara sandığından önce düşen A. P. iktidarı, soğukkanlılığını yitirme eğilimindedir. Başbakanın son günlerdeki demeçleri hayli sertleşmiştir.

Bu durumda, alışagelenden oldukça değişik çehresine rağmen, A.P. iktidarının, denenmiş bazı yöntemleri uygulamıyacak, modern bir devlet anlayışına bağlı olduğu iyimserliğinde değildir. Nitekim, mahkeme nezaman açılmış olursa olsun, iki yüzyıl önce yaşamış bir fransız devrimcisinin, dilimize çevrilmiş bir kitabından parçalar yayınlıyan, Basın - İş Sendikası organı Gündem gazetesinin sorumlu müdürü Atila Bartınoğlu'nun durumunu soğukkanlılığı yitirme eğilimi»nin ilk belirtilerinden sayıyoruz. Ayrıca filmlerdeki grev sahneleri yasaklanmış, bir oyun sahneden kaldırılmış, A. P. Meclis grubunda «Düşünceye tahammülsüzlüğün» deyimi olan bazı sesler duyulmağa başlanmıştı. A.P. bünyesinde, bunu, daha sert uygulamalarla dökmeğe pek yatkın grupların varlığı herkesce bilinmektedir.

Bulanıklık kimin işine yarar?

Ne var ki, bu yollarla üst-yapıda meydana getirilecek bulanmanın yalnızca A.P. si iktidar kadrosunun işine yarıyacağı sugötürür. Bu takım dalgalanmalar, yalnızca, -bu günden memnun ya da gayrimemnun ilerici, gerici bütün hakim sınıf sözcülerinin ileri sürdüklerinin aksine, Halk içinde muteber olup olmayacağı pek belli olmıyan bir takım müdahalelere, sataşmalara yol açar. Bu müdahalelerin, emekçi halkımızın bilinci kadar, ulusal varlığımızın geleceğini de, daha karanlık noktalara iteceğini söylemek, falcılık olmaz kanısındayız.

Halktan daha çabuk davranarak, Halktan daha çabuk kavradığımızı san-

manın, her zaman pahalıya mal olan bir yanlış olduğunu anlamalıyız artık. Eğer bunu bile bile yapmıyorsak.

Sosyal oluşum ve onun gerçek güçleri bu türden serüvenleri önleyebilecek güçte mi?... Bunu gelecek gösterecek. Ancak şu gerçektir ki; A.P. iktidarının işleyebileceği ağır hatâlar kadar, sorumsuz serüvenleri de önlemenin tek yolu, Halk'ın ihtiyaçlarının kurumlaştırdığı ANAYASA'dan doğma HAK VE ÖZGÜRLÜKLERİN, gene bizzat HALKIN KENDİSİ tarafından SONUNA KADAR KULLANILMASIDIR.

Toplumlar durgun varlıklar değildir. Halkın değişen ihtiyaçlarına göre değişirler.. Bunu gerçekçi gözle görmek, önüne durmamak gerek.

Düzeltilme : EYLEM'in geçen sayısında yayınlanan «On Ekim, Lokavt ve Türk - İş Genel Başkanı» adlı yazının dizilişinde bir atlama olmuş, anlam boşluğu doğmuştur. Yazının sondan bir önceki bölümünde «Kötüleme mitingi» olarak geçen miting, Türk - İş Birinci Bölge Temsilciliğinin Kazlıçeşme Deri Fabrikaları Lokavtı dolayısıyla düzenledikleri «Lokavtı Kötüleme Mitingi»dir.

«BİR ŞEYLER EKSİK!»

Demirtaş CEYHUN

Sanatçılar çok iyi tanırlar bu deyim. Hani insan bir şiir yazar, bir hikâye yazar, yahut bir resim yapar, sonra şöyle karşısına geçip bir bakınca sevmez, öyle anlarımız vardır, niçin sevmediğimizi kendimize bile açıklayamadığımız, anlatamadığımız, karamsar, kararsız, boşlukta kalmış anlarımız. Eksiklik iskelette midir, araçlarda mıdır, özde midir bir türlü karar veremediğimiz anlarımız. Ama en sonunda, kestirmeden «bir şeyler eksik» der çıkarız işin içinden. Ve artık kapatmak lazımdır defteri o eksikliği sanatçı sezgisiyle yakalayabilmek için. Belirli bir süre sonra bambaşka bir kişi olarak bir daha bakılamazsa ona, eksiklik kolay kolay yakalanamaz. İşte böyledir sanatçı kişi, günü gününü tutmaz ve her gün yeni bir insandır. Zaten sanatçının büyüklüğü de bence, onun her gün bir öncesinden daha yeni bir insan olabilmesine bağlıdır.

Olanaklarımız olsa da bunu kesin olarak tanımlayabilsek, bana öyle geli-

yor ki, her insan birazcık olsun sanatçı. Yoksa sanat varolur muydu, dünya kurulduğundan bu yana yaşar gelir miydi, bilmem. İnanıyorum ki, sanatçıyı anlamakta bir sanatçılıktır.

Bakıyorum da bugün, sanatçının sadece sanatı karşısında vardığı bu «bir şeyler eksik» kararsızlığındaki yargısına, biz ulusca bütün davalarımızda varıyoruz. Hangi yönden baksak, yahut hangi sorunumuzun yetkili örgütlerce yapılmış çözümüne baksak, aynı durum; «bir şeyler eksik». Osmanlılığımızdan mıdır, geri kalmışlığımızdan mıdır, doğulu olmamızdan mıdır? Nedendir?

Atatürk bir parti kuruyor, Kurtuluş savaşıyla yabancıların siyasi egemenliğinden kurtardığı halkımızın kendi gücüyle ekonomik bağımsızlığına kavuşabilmesi için. Ama ne oluyor, C.H.P. halkın partisi olamıyor, «bir şeyler eksik». İnönü bile yıllar boyu süren uğraşlarına rağmen «bu bir şeyler eksik»liğin nedirliğini bulamıyor.

Yeni partiler kuruyoruz, oylarımızla ak devrimler yapıyoruz (!), fakat gene «bir şeyler eksik». Olmuyor. Kalkıyoruz, silâhlı devrimler yapıyoruz bu sefer. Ama karşısına geçip baktığımızda görüyoruz ki; «bir şeyler eksik».

Anayasamızı değiştiriyoruz, seçim yasamızı değiştiriyoruz, Meclisin yapısını değiştiriyoruz, okumuşlar meclisi kuruyoruz, olmuyor, bir türlü olmuyor, gene «bir şeyler eksik».

Neye baksak, nereye baksak hep bu, «bir şeyler eksik». Devletçi bir yöntemle sanayileşmek istemiştik, «bir şeyler eksik» kalmış. Tutmuşuz, tamamen özel sektörcü olmuşuz, olmamış, karma ekonomi demiştik ve bir planlı kalkınma dönemine girmiştik. Fakat bugün gene «bir şeyler eksik». Eğitim davamız yüz yıllardır «bir şeyler eksik» olarak sürmüştür gelmiş. Duygusal bir şekilde öve öve efsaneleştirdiğimiz «Köy enstitüleri»imizin bile bence bir şeyler eksik» bir tarafı var. Ne ilk okul zorunluluğumuz, ne genel eğitimden teknik eğitime kayma çabalarımız, ne parasız okullar, ne paralı okullar hiç biri, ama hiç biri tam olmamış, hep «bir şeyler eksik» olarak gelmiş ve gitmişler. Tarımımız da öyle, modern tarım demiş, makinalı tarıma geçmiştik, ama «bir şeyler eksik» kalmış. Hayvancılığımız da, ormancılığımız da, madenciliğimiz de öyle olmuş. Sanatlarımız bile hâlâ hep «bir şeyler eksik» olarak yürümekte. Bilimlerimizin de, tekniğimizin de «bir şeyleri eksik».

İkinci dünya savaşından sonra, radyonun ve sinemanın köye girerek, uygarlığı tanıtmayı, şehirlerimizdeki uygarlık olanaklarını tanıtmayıyla başlayan köyden şehirlere göçler yüzünden doğal bir şehirleşme hareketine girişmişiz, ama plansızlıktan mıdır, bilinçsizlikten midir, kır-şehir anlayışımızın yanlışlığın-

dan mıdır, bilinmez, nedendir, hâlâ şehirleşmelerimizde «bir şeyler eksik». Gecekondu diye bir olgu yaratmışız, sefalet mahalleleri kurmuşuz kapitalizmin ortaçağdaki başlangıç yılları gibi, ama bugün elimizle yarattığımız Frankeştayn örneği bu canavardan kurtulmak için yetkililerimizin çabaları güçsüz kalıyor, görüyoruz ki «bir şeyler eksik». Bir Amerikalı profesör çıkıyor, şehirlerimizin baştan başa sefalet mahalleleri haline gelmesini sağlamak amacıyla bir takım gizli eylemlere girişiyor, ona karşı çıkmayışımızda yahut çıkışımızda bile «bir şeylerimiz eksik». Topraklarımızda yabancılar üstleniyorlar, petrolümüzü, madenimizi yabancılar hapsediyorlar, biliyoruz, ama karşı koyuş şeklimizde «bir şeyler eksik».

Yepyeni bir çabaya girdik, şimdilerde ekonomik sebepleri arıyoruz artık, yeni doktrin partileri kuruyoruz, yeni seslerle yeni tartışmalar açıyoruz. Ve gönlüm yeter diyor, «bir şeyler eksik» bitsin.

Fakat, bana, öyle geliyor ki, gene «bir şeyler eksik».

Demirtaş CEYHUN

PANDİT NEHRU
DÜNYA TARİHİNE
BAKIŞLAR

5 Lira

ATAÇ KİTABEVİ

HUMANİZMA ÜSTÜNE SORUŞTURMA

HİLMİ YAVUZ

İngiltere'nin seçkin tarafsızlığı ile bilinen B.B.C. Radyosu, «Humanizma» konusunda bilim adamları ile yaptığı bir dizi ilginç konuşular yayımlamıştır. B. B. C'nin «Third Programme» adını taşıyan sanat ve kültür programlarında yayımlanan bu konuşmalardan biri de Prof. A. J. Ayer ile yapılmıştır. Geçen ay yayımlanan bu konuşma, Prof. Ayer ile B.B.C. muhabirlerinden Kenneth Harris arasında geçmektedir. Prof. Ayer, Oxford Üniversitesinde Felsefe profesörüdür. 1910 yılında doğmuş, Eton kolejinden sonra Oxford Üniversitesinde öğrenimini tamamlamıştır. Kısa bir süre Viyana üniversitesinde doktora çalışmaları yaptıktan sonra 1933 yılında Felsefe okutmanı olmuştur. 1946 yılında felsefe ve mantık profesörlüğüne yükselmiştir. İngiliz Akademisi üyesi olan Prof. Ayer'in bellibaşlı yapıtları şunlardır: «Dil, gerçek ve mantık», «Ampirik bilgi'nin temelleri», «Felsefe üstüne denemeler», ve «Lojik pozitivizm». «Humanizma üstüne soruşturma» adlı bu konuşmasında Prof. Ayer, bir kişinin «solcu» olmadan, «humanist sayılamıyacağı» görüşünü savunmaktadır. Aşağıda bu konuşmayı kısaltarak yayınlıyoruz :

Harris : Humanizma nedir?

Ayer : Humanizma, önceleri insanın tanrı ile olan ilişkilerinden bağımsız olarak; insanlık tarihi, insanlığın gelişmesi kısaca insan'a değgin konulara karşı duyulan bir ilgi biçiminde başlamıştır. Erasmus ve Thomas More gibi ilk humanistler gerçekte birer hristiyanlardı ama, laik konulara da ilgi duyuyorlardı. Bu ilgi özellikle klasik eğitimin yeniden doğuşu ve din'den ayrı olarak bilimin gelişmesine yönelmişti. Daha sonraları, 18. ve 19. yüzyıllarda kendilerine daha çok akılcı» deyimini yakıştırmayı yeğleyen humanistler ise, kilise buyruklarına başkaldırma durumunda kaldılar. Bana kalırsa bunun başlıca nedeni kilisenin 18. yüzyılda «aydınlanma» akımına, 19. yüzyılda ise müsbet bilimlerin gelişmesine düşmanca davranmasıdır. 19. yüzyılın sonuna doğru humanizm bir eylem biçimini almıştır. Humanistlerin çağımızda da hristiyanlığa ve tanrıcılığa karşıt

bir tutumu sürdürdükleri doğrudur. Ama bana göre humanizm, bu tutumunu bir kıyıya bırakarak yeni bir anlayışa yönelmişe benziyor.

Harris : Humanizmi «olumlu» ya da «olumsuz» bir eylem olarak tanımlayabilir misiniz?

Ayer : İnsanlık değerlerine verdiği önem ölçüsünde humanizmi «olumlu» bir eylem olarak belirlemek gerekir. İnsan aklının evreni kavrayabilme gücüne inanmak, humanizmi «olumlu» kılan dayanaklardan bir başkasıdır. İnsanın bu «intellectual» gücüne bağışladığı tutarlık dolayısıyla humanizm bilimin gelişmesine büyük ölçüde destek olmuştur. Humanizmin tek «olumsuz» yanı, kurulu kilise düzenini, kendi amaçlarını engelliyen bir düzen saymış olmasıdır. 19. yüzyılın başlarında humanizmin «olumsuz» yanı ağır basmaktaydı. Çağımızdaysa «olumlu yanı, giderek ağır basmaktadır, diyebilirim.

Harris : Din'le humanizm arasında bir bağlantı yok mu sizce? Ya da bir benzerlik vardır diyemez misiniz?

Ayer : Humanizmi bir «din» saymak doğru değildir. Bir kere humanizmin en seçkin erdemlerinden biri, önyargıların katılaştırdığı buyruklardan ve «dogma»lardan uzak oluşudur. İnsanın bilinç özgürlüğüne saygıları, insanların kendi yaşamaları konusunda özgürce seçme yapmaları, humanizmin dayanaklarıdır. Diyeceğim şu ki biz humanistler, insanlara softalığı getirmek istemiyoruz. İnsanların tanrıya inanmalarını olanaksız kılmaktan bile kaçınır humanistler... Çünkü tanrıya inanmayı yasaklamak da bir softalıktır. Tanrı sorunu karşısında bir humanistin tutumu şudur: insan serin kanlılıkla ve sağduyuyla düşünürse, tanrının varlığını kanıtlayacak bir sonuca ulaşamaz. Din softalığına karşı, laik bir softalık çıkarmak aklımızın kıyısından bile geçmez.

Harris : Belirli bir noktaya kadar, humanistlerle hristiyanlar arasında bir ortaklık yok mu sizce?

Ayer : Ahlak yönünden hristiyanlarla humanistler arasında bir ayrıcalık yoktur. Daha da ileriye giderek, büyük ölçüde ortak yanlarımız vardır diyebilirim. Hristiyanlıkla humanizmin kültür kaynakları bir olduğu için, bunun böyle olması doğaldır bence. Bir ahlak görüşünden eski Yunan ve Roma'nın etkilerini, ilk hristiyanlığın etkilerinden ayırdetmek güçtür. Ahlâk yönünden hristiyanlarla bir düşmanlığımız ya da bir anlaşmazlığımız olduğunu sanmam. Hristiyanlarla uzlaşamadığımız nokta, kuramsal (teorik) alandadır. Hristiyanlar ahlâk değerlerinin dinbilimsel bir özü olduğunu öne sürerler. Bizimse bunu hayırlamamız gerekir. Pratik alanda bir işbirliği yapmamız olanaklıdır hristiyanlarla. Sözelimi ben, «Christian Action» derneğinin de üyesiyim. Adına bakma-

yn siz bu kurumun. Onların Güney Afrika'da giriştikleri çabalara inanıyorum. Sosyal gereksinmeler ortaya çıkınca, metafizik ilkelerin önemi ortadan kalkıyor sanırım.

Haris : Sizin deyiminizle hristiyanlığın «metafizik ilkeleri» bazılarının inancına göre yüzdeyüz zararlı ilkelerdir. Sözgelimi komünistler bu inançtalar. Onların inancı hristiyan inancını yok etmek. Siz de bu kanıda mısınız?

Ayer : Hristiyanlığın metafizik ilkelerinin yüzdeyüz zararlı ilkeler olduğu kanısında değilim. Benim inancıma göre, yanlış olana inanmam ya da doğru olduğuna dair açık ve kesin kanıt olmayan şeylere inanma, her zaman zararlı olmuştur. Tümüyle değil ama, metafizik ilkelerin toplum ölçüsünden zararlı oldukları konusunda size sayısız örnek verebilirim. Kilise düzeninin tarihi gelişimi din duygusunu, yararlı olmaktan çok uzak bir aşamaya vardırmıştır. Örnekliyeyim bunu: 19. yüzyılda İngiltere'de yapılması tasarlanan sosyal reformlara ilk karşı çıkanlar Lordlar Kamarasındaki Piskoposlar olmuştur. Çağımızda ise Katolik Kilisesi, doğumun kontrolüne muhalefet etmektedir ki bu, ben- ce, toplumsal ölçüden yüzdeyüz zararlı bir durum yaratmaktadır. Softa topluluklar her zaman tehlikeli olmuşlardır. Bunlar gerçekleri görmezlikten gelmekte ve birtakım dogma'larda softaca direnmektedirler. Sonra öyle bir noktaya varılmaktadır ki, bu dogma'lar insan mutluluğu ile çatışmakta, softalar da insan mutluluğunu seçeceklerine dogma'larda direnmeyi yeğ tutmaktadırlar.

Harris : Gerçek bir humanist olabilmek için bilgi gerekli midir sizce?

Ayer : Çok önemli bir konuya değindiniz. Bize karşı Humanistlere karşı yöneltilen saldırıların ağırlık noktası: bizim yeryüzünde yaşananın ötesinde bir yaşam-sonrası olmadığını öne sürerek insanları umutsuzluğa sürüklediğimiz yargısında toplanmaktadır. Humanistler, gerçek mutluluğun yeryüzünde sağlanması ve insan yaşamının kendi başına değerli olduğu gibi birtakım sonuçlara ulaşılmasını gerektiren inançlardan yanadırlar. Bu sorunları tartışabilmek için, belirli bir bilgi düzeyine, bir aydın gelişme aşamasına varmış olmak elbette gereklidir. Bu kadarı da yetmez. İnsanlar yoksul olabilir, sağlık durumları kötü olabilir, çok ağır koşullar altında çalışıyor olabilir. Bu umutsuzlara yaşamın değerini nasıl anlatacağız? İşte bundan dolayıdır ki humanist akımın en önemli görevi halkın sosyal koşullarını geliştirmek olmalıdır diyoruz. Yalnızca ekonomik kalkınma yetmez. Bunun eğitim açısından da yapılması gereklidir. Çağdaş humanist akımın başlıca amacı bu olmalıdır. Kilise ile savaşmayı bir yana bırakalım. Kilise nasıl olsa yavaş yavaş görüşlerimize yaklaşıyor zaten...

Harris : Hristiyanların siyasal görüşleriyle humanistlerin siyasal tutumları arasında fark var mı? Hristiyanlar birbirlerine karşı düşüncede olan siyasal partileri bile amaçlarına uygun bulabiliyorlar. Bu konuda sizin düşünceniz ne?

Ayer : Humanist akım, siyasal inançları ne olursa olsun kapılarını herkese açmıştır. Ama bana göre bir humanistin, «solcu» olmaması imkânsızdır. Bunun nedeni solcuların, daha çok insanı mutlu kılmaktan yana oluşlarıdır. Bununla azınlık imtiyazlarını reddettiğim ve yalnızca birkaç kişinin insana yaraşır bir yaşamı sürdürmelerine karşı durduğum belli olmuyor mu? Bu eşitsizliklere solcular karşı duruyorlar. Buysa solcuların bu eşitsizlikleri gidermek için çaba göstermelerini, başkalarından daha olanaklı kılmaktadır. Ben bir humanistin «solcu» olması gerektiğinde ısrar ediyorum.

Harris : Humanistlerin, yeryüzünde insanların acı çekmelerine karşı bir diyecekleri yok mu?

Ayer : Elbette var. Bir kere bu acıların «var olduğunu» söylüyorlar. Acı çekmenin kötü bir şey olmadığını söylemek, ya da acı çekmenin insanı mutluluğa götüreceğini öne sürmek iki yüzlülüktür bence. Kilise acı çekmenin yüce bir mutluluk adına var olduğunu söylerken işte bu iki yüzlülüğe kapılanmaktadır. Biz humanistler, acıların var olduğunu ve onları azaltmak için elimizden geleni yapmamız gerektiğini söylüyoruz.

(The Listener) Dergisinden kısaltarak
çeviren : Hilmi Yavuz

ÇUKUROVA'DAN GELİYORUM...

*Kimi dizde, kimi topukta...
İşte Çukurova!..*

Halil AYTEKİN

Bitmesini istemediğim bir yoldayım. Toroslar'ı tırmanıyoruz. Yollar dönemeçli, yollar dar, yollar yokuş. Bu uzun yollarda yapılacak başkaca ne iş kalıyor. Elimin altında CUMHURİYET GAZETESİ var. Baş makaleden başlıyorum okumağa : «Lûtfen gözlerinizi kapayın ve bir an hayalinizde şöyle nir Türkiye canlandırın; Eğitim dâvası çözülmüştür. Bütün çocuklarımız okuma nimetlerinden eşit koşullar altında yararlanmaktadır. Üretim gücümüz nüfus fazlasının dondurduğu sorunları yok edecek bir hızla artmaktadır...

«Karnı tok, sırtı pek sağlık durumu iyi olan vatandaş yarına güvenle bakmaktadır. Millî gelirin dağılışı, göze batar haksızlıkları silecek oranda yapılmaktadır. Memuru ile, işçisi, köylüsü ile, kentlisi ile vatandaş çoğunluğu...»

Sayın Nadir Nadi'nin yazısı devam ediyor : «Şimdi lûtfen gözlerinizi açınız ve bir an düşününüz. Sosyal dengesini henüz kuramamış cılız ekonomili, halkın büyük çoğunluğu sefalet içinde yaşayan bir memlekette... Aşırı akımlar toplum düzeni açısından...»

Gazeteyi katlayıp cebime sokuyorum. Gözlerim dışarılarda, ne açık, ne de kapalı. Okuduğum Türkiye ile, gördüğüm Türkiye arasında bir benzerlik, bir ilinti kurmağa çalışıyorum.

Toroslar'ı tırmanıyoruz. Altımızdaki Göksü dolanıyor, yollar dolanıyor, arabamız dolanıyor... Nedense içimde sınırsız bir sevinç var. kımıl kımıl... Bu sevinç kırkharamilerden kurtulmanın sevinci. Bu sevinç kafa göz yarılmadan sağ salim yola devam edebilmenin sevinci.. Bu sevinç, halkı ezen güçlere karşı kafa tutup dağlara çıkan «Hak yoluna başkoymuş»ların sevinci. Ve nihayet bu sevinç, elinde saz yüreği aşk dolu «Ferman padişahınsa, dağlar bizimdir.» diyerek obadan obaya gezip dolaşan büyük halk ozanlarının sevinci...

Onun için, bu yolların bitmesini istemiyorum. Onun için, çam ve ardıc kokulu bu yeşil dağlarımızın bitmesini istemiyorum. İçeride biri, eli kulağına atmış Anadolu havalarından yanık bir türkü söylüyor, onun için bu türkülerin bitmesini istemiyorum.

BİTMESİNİ İSTEDİĞİM BAŞKA ŞEYLER

Çukurova toprağı bugünlerde fıkır fıkır kaynıyor. Sakın bu fıkır fıkır kaymamayı gökteki güneş yapıyor sanmayın. Bu günlerde başka türlü bir kaynaşı var Çukurova toprağında... Eskilerin UTANÇ BÖLGESİ dedikleri bu bölge. şimdi de-bir derneğin faaliyeti yüzünden-bir tethiş ve yıldırma bölgesi olup çıkmış, herkeste bir şüphe ve hayıflanma : «Öğretmenim» diyemiyorsunuz. Çünkü adı,

— «Komünist!

Gazeteciyim, yazarım hiç diyemiyorsunuz.

— «Bunları zaten biliriz hepsi komünist deyip çıkıyorlar...

Hele «İşçi Partiliyim» falan gibi bir lâf yaptığınız zaman artık katmerli komünistsiniz! «Ölümlerden ölüm beğen» deyip üzerinize yürüyorlar... marifetleri de o kadar çok ve çeşitli ki, marifetlerinin en başında taşlı-sopalı baskınlar, yolkesmeler, kafa-göz yarmalar geliyor. Tabii bütün bu olayların sonu yavru-hırsız hikâyesiyle bitiyor : Onlar haklı, siz haksız...

Onun için «Toplumcu» luğu falan bir yana atıp yukarıdaki ünvanlardan hiç birine değinmeden «Ben hiçim!» deyip yola çıkacaksınız...

Hiiiç... Hiiiç... Hiiiç...

Onların muradları da zaten bu, Türkiye'de herkesi herşeyi bir «hiç» yapıp ortalarda diledikleri gibi «Kırat» larını koşturmak. Bu koşan «Kırat» ların, kimler tarafından yemlenip, sulandığını Çukurova toprağında o kadar açık-seçik görülüyor ki. Onun için Çukurova toprağını baştan başa gezip, dolaştıktan sonra nelerin hemencecik bitip, nelerin bitmek istemediğini siz de benim gibi kestirebilirsiniz. Öyleyse aç gözünü, bir kez daha bak dışarılara...

GÖRÜNÜM

Az sonra Toroslar'ı aşacağız. Orada herşey çırılçıplak olup karşımıza çıkacak. Dağlar çırılçıplak, insanlar çırılçıplak, bir ufuktan öbür ufka uzayıp giden ovalar çırılçıplak. Bu çırılçıplaklık içinde yapış yapış kalmış sarı sapsarı bir bozkır. Yıllar boyu elindeki avucundaki alınmış Anadolu insanının yapış yapış yaşantısını, bu bozkırlar içinde göreceksiniz... Onun için ben bu çıplaklığın, bu çaresizliğin, bu yüzüstü bırakılmışlığın bir an önce bitmesini istiyorum... Anadolu insanının bitmiyen çilesini, gelmişini, geçmişini, yoksulunu, yoksulluğunu daha... Daha...

Tablo bir, tablo iki, tablo üç, geçit resmi devam ediyor...

Dün Çukurova'daydım. Bugün dağlarda. Az sonra bu dağlar bitecek. Yeni bir ovaya düşeceğiz. Bu ovadan öbür ovaya göçler gelir, göçler gider çapa zamanı, koza zamanı habire... Dayan dizlerim dayan, dayan anacığım dayan! Onun için Çukurova beyleri, boş yere dememişler : Bu dağları alay alay aşarlar, birer birer ölürler tükenir mi bozkırın insanı hiç?»

Beşiğini kendi sallamadı ki ölene, yitene acısın! Irgat pazarında beğen beğendiğini seç... Sen içlerinden birine eledersin, onlardan yüz tanesi birden üzerine yürür:

— «Gurban olam begem beni al!

— Tabanların öpem begem beni al, üç gündür açım!

İşte onlardan bir tanesi yanımda. Dokuzbaş horantasını Çukurova toprağına atmış. Kendisi de başını almış gidiyor. Başından gelip geçenler onu öldürmemiş ama, yaşadığına da kırk tane tanık ister. Boynu, boğazı armut çöpü gibi incelmış kalmış. «Kıran artığı» diye adlandırdığı Çukurova toprağını bir anlatışı var : İşte yol arkadaşımız uzun süren hayat hikâyesinin kısacık özeti : Mardin'in Derik ilçesindenmiş. Evlâdı-ayalı de yanında olarak her yıl Çukurova toprağına iner, çıkarmış. Babasını da bu topraklar yemiş. Her yıl olduğu gibi bu yıl da leyleği havada görür görmez dokuzbaş horanta pııyı pırtıyı toplayıp Çukurova toprağıının yolunu tutmuş... İlk günler, yağmur göz açtırmamış

Önce onları köyden buralara alıp getiren elcibaşı bir ağaya gündelikçi vermiş. Çalış çalış baksa ki para yok. Haklarını isteyince bir de baksalar ki kendilerini karakolda bulmuşlar. Alacaklarından vaz geçtin, bir de üstelik hırsız olup çıkmışlar...

Ağa düzeni bu, derken derken efendim ikinci kapı, üçüncü kapı... «Eyisi, kötüsü mü olur diyordu gurban! Ağa kapısının. Hepsinin de yüzü, ameli kara olsun bir yandan da durmadan içini çekeceke boynunu büküyordu...

BİZ BÖYLE KALMIŞIZ, ONLAR ÖYLE GURBAN

Mardin köylüsü ne güzel söylüyordu. Çukurova beyleri, bir kor bin kazanır,

— «Biz böyle kalmışız onlar öyle gurban...

Irgatları, büyük agasını kumara alıştırmışlar, ellerindekini, avucundakini çekip alılar.

— «Biz böyle kalmışız, onlar öyle gurban...

Adana sokakları partal kılıklı ırgatlarla dolup taşarken önlerinde kuyruklu arabaların sıralandığı dev cüsseli bankalardan eller uzanır, kısalır :

— «Hele gidi servet düşmanları... Vatan hainleri gözleri bizde. Hepimize yiyecekmiş gibi bakıyor...

Günlerdir Çukurova'dayım. Geçen yılda aynı günlerde buradaydım. Mardin köylüsü başından geçenleri anlatırken, Adana'nın çeşitli semtlerinde kurulan ırgat pazarlarının görünümünü birbir gözümün önüne gelip dikiliyor... Buralar, ırgat pazarı değil, adeta dert pazarı... Gün ışığına çıkmadık yeni dertler mi dinlemek istiyorsunuz? İşte yedi nüfuslu bir aile daha karşınızda...

TABLO I

«Biz Antep'in Hasanoğlu köyünden oluruk. Kıştan kendisine borçlandığımız adamın peşine takılıp yedi horanta ile kapımızı kilitledik buralara kadar geldik. Şu dalın altındaki bebelerin beşi de benim. İçlerinde bizimle yanyana çapa vuran yalnız şu büyük kızım var. Öbürüleri hep yiyici. Babaları ile birlikte biz üç kişi tam iki buçuk ay çapa dövdük...»

Gerisi tüm Çukurova ırgadının başına gelenler gibi uzun uzun bir hikâye... Uzatmıyalım, Antep'in Hasanoğlu köylüsü, pııyı-pırtıyı toplayıp da tam yola çıkacakları bir sıra, ellerindeki haftalıkları kumara kaptırmazlar mı?

— «Kapan kim?

Onları buralara kadar getiren ELCİBAŞI dedikleri ağanın yakın adamı. Giden paranın miktarına gelince, kılı kılına tam 1350 lira ki, yedi nüfuslu Hasanoğlu köylüsünün tam bir yıllık nefakası... Hay gidi Çukurova, hangi yana, yöreye dönseniz çeşitli oyunlarla dolu geniş bir kumar masası.

— «Tanışıklı döğüş diyorlar, ağa bir eliyle verdiğini öbür eliyle çekip almasa, Çukurova toprağının göz kamaştıran zenginlikleri nereden türer?

Sonra göz kamaştıran bu zenginliklere bakıp bakıp içlerini çeken aç-sefil insanların yakınmaları,

— «Biz böyle kalmışız, onlar öyle he gurban!

DEĞİRMENLER DÖNÜYOR

Çukurova beylerinin dönderdiği değirmenlerin, suyunun nereden gelip taşları arasında neler öğüttüğünü daha da öğrenmek mi istiyorsunuz? İşte karşınızda Adıyaman'ın köylerinden başka bir aile daha... O anlatsın, siz dinle-

yin... Ailenin başındaki erkek, güçlkle konuştuğu türkçesiyle,

— «Hüda seni inandırısın beg diyor. Topraklarının üzerinde geceli-gündüzlü at koştursan gene de ucunu, ortasını bulup çıkaramazsın şu yanımda taşıdığım onbir baş horantamla tam 19 gün çapa dövdük, yavan ekmek duru su ile. Hüda yokluğunu göstermesin beg! «Öyün» diye önümüze getirip attıkları 24 saatten, 24 saate bir tıkım buğday kırması ile birer kara somun. Daha ilk lokmada boğazına kitlenip kalıyor... Kursağına giren bu kadarcık bir öyünle günün doğuşundan, batışına kadar günde 16 saat çapa salla... Buna can mı dayanır?»

Paraya gelince gurban bir de baktık, Pırrr ağa ortadan sıvışıp gitmiş. Bekle ki ağa gelesin... Neydek begem, nerelere gidek begem! Aç susuz kaldık ilin memleketinde. Düşmüşez Çukurova toprağına bir kerem. Kim bizi elimizden tutup kaldıracak. Kim bize iş bulacak. Köye gidelim desek tomofolci para ister. Burada kalmışız meydanda. Garibanız, yoksuluz, şaşkınız...

Yurdun çeşitli bölgelerinden göçedip gelmiş Çukurova ırgadının ağzından en çok bu üç kelimeyi duyarsınız: «Garibanız, yoksuluz, şaşkınız...»

İşte bu üç kelimenin üçünü birden üzerinde topladıkları her hallerinden belli olan başka başka illerden kopup gelmiş başka başka insanlar. Hepsinin de ÇUKUROVA TOPRAĞI'nda geçen uzunlu-kısalı hayatları, açılıp-kapanan çok perdeli birer trajediyi andırıyor : Çocuk yaşta Çukurova toprağına koşup gelmişler, perde bir, Burada umutla bağlandıkları her işin sonu fasafiso çıkarak sokaklarda kalmışlar perde iki, sonra gezgincilik, gurbetçilik başlamış uzunca bir zaman Çukurova toprağında, Durmadan bu yüzden kapı değiştirmişler, perde üç... Sonra tuzaklar başlamış tuzaklar, tuzaklar, tuzaklar... Perde dört, perde beş, perde altı...

Bunca tuzaklara, bunca ala-verelere canımı dayanır. Sonunda körpe yaşta düştükleri bu tuzaklarda herkes birşeyini kayıp edip çıkmış... Kimi kendini içkiye kumara vermiş, kimi çapulculuğa, kimi şuna, kimi buna... Akşamın alaca karanlığında avlamak, ya da avlanmak için şöyle şehire inip çıkıyorlar. Artık bahtlarına, ne çıkarsa, dedik ya çukurova toprağı, hareketli toprak. Üstünde üç kâğıtçılığın, kaldırımcılığın, söğüççülüğüne kadar ne ararsan hepsi hepsi var yolunun üstünde.

Gece olunca, - şayet çekecek bir tıkım esrar ya da bir şişe ispirto bulursa-içip içip ya da bir duvar dibine, ya da bir ağaç altında sızıp kalıyorlar. Az şey mi «Samanlıkta yatıp padişahı rüyasında görmek.» «Sabah gözlerini açıp da. Gerçek hayatın acıma bilmiyen şert kayalarına başlarını çarptıkları zaman

bilmem kaç bininci kez kör talihlerine küfrü basıyorlar...

— « Anan beni doğurmaz olaydın!

İçlerinde yirmi, otuz senedir bu hayatı sürdürenler olduğu gibi, aralarında yeni düşüp kalan ortaokul çıkışlı, sanat okulu veya lisenin sonundan ayrılmış çiçeği burnunda delikanlılarda var. Yanlarına sokulduğumuz zaman anlamsız gözlerle karşısındakini öyle bir süzüşleri var ki size küfür mü ediyorlar, size gizli göz bir dertlerini mi dökmek istiyorlar? Yoksa itildikleri bu viranelerde tedirgin edildikleri için üzerinize doğru yürüyüp sizlerle dalaşmak mı istiyorlar? Belki birisi belki hepsi birden akıllarından geçiyor. Gizliden gizliye süzdüğünüz zaman hepsinin halinde de ansızın ininde basılmışlığın hoyrat ürkekliği gözden kaçmıyor. Kendilerine içten yakınlık gösterip de biraz deşelediğiniz zaman, çeşitli oyun ve baskıların ezik bir tenekeye çevirdiği bu kapkara yüzlerde bir kıpırdama, bir seğirme oluyor. Ya, o iç çekik gözlerin fersiz ısıltılarla açılıp kapanması,

— «Biz de bir zaman ana kuzusuyduk. Bizi içine düştüğümüz bu hayattan çekip çıkaracak? Kim... KİM... Kim?

Evet içine düştüğünüz bu hayattan sizleri, kim, kim, kim!

BİR DERNEK

Onlar içine düştükleri bu rezil hayattan kendilerini kurtaracak birini araya dursunlar, başını yukarı kaldırıp bakıyorum. Karşımda yüzlerce işçilerin kapısında kuyruk olup sıra beklediği İŞ VE İŞÇİ BULMA KURUMU binası. Hemen birkaç adım ötemde gene aynı kurumun Adana belediyesinden İŞÇİ BARINAKLARI yapmak için satın alıp da göz göz dükkânlar haline getirerek - Belediyeye gelir sağlamak için - kiraya verdikleri koskoca bir çarşı sitesi... Sonra ötelerde sahiplerine yılda en az 23 er milyon kazandıran hörküç hörküç BOSSA ve AKDENİZ mensucat fabrikaları.

Sonra?

Sonrasını da Çukurova toprağında büyük bir faaliyet gösteren yeni kurulmuş bir Derneğin duvarlara yapıştırılmış sıra sıra afişlerinden okuyalım : ortada gırtlaklanmış bir zavallı, bu zavallının sağına, soluna serpiştirilmiş bir sürü lâf...

«Can düşmanı... Kan düşmanı... Servet düşmanı... demokrasi düşmanlığı, Aile, din düşmanı.. ve daha birbir peşine takılıp giden bir sürü düşmanlıklar...

YİRMİDÖRT

Bu görünüm içinde her an gırtlığına yapışıp da canınızı alacakmış gibi, fırdolayı etrafınızı kuşatan işsizler ordusu aklınıza geliyor.. Öyle ya az önce dertlerini dinlediğiniz bu küme küme ırgatlar, «Irak ilin somunu büyük olur.» diye yorganlarını sırtlayıp Çukurova toprağına koşup gelmişler.. Bu gurbet ilde «Ha geldi, ha gelecek!» avuntusuyla, yalnız ailelerini, yurtlarını yuvalarını değil, bütün inançlarını da birlikte yitirerek «Hiç» olup çıkmışlar.. Çukurova toprağında böylesi birine sorduğumuz zaman önce boş gözlerle sizi şöyle bir süzüyor. Sonra, «Ben bir hiçim!..» diye omuz silkiyor.

— «Mademki evin yok, yurdun yok, toprağı yok. Üstelik inancın da yok. Öyleyse, tutun kolundan hergeleyi! Bakın gözlerine nasıl da üzerimize çevirmiş bakıyor.. Çukurova toprağına komünistlik getirmek isteyen işte hep bunlar!..

Çukurova ağalarının ağız ağza verip, «Memlekete Komünistlik getirmek istiyorlar; Çıkarın! Sürün! Tepeleyin!» dedikleri bu garip kişilerin yıl oniki ay didinip çalışarak - kendilerinden tiksiniş çamur atan - bu Efendiler'inin servetlerine neler katıp gene - kendilerinin nasıl «hiç..» kaldıklarını Çukurova Devlet Planlama Projesinin verdiği şu rakamlardan öğrenelim : «Türkiyede ortalaması beher işçiye ödenen 6.240 liraya karşılık, işçinin yarattığı gelir 23.000 lira iken meselâ, Çukurova'da işçiye ödenen 3.800 liraya karşılık, onun patrona getirdiği gelir 28.000 liradır.

Kimi dizde, kimi topukta,
İşte Çukurova!...

DOĞU KILAVUZU

Doğu'yu bütün yönleriyle öğrenmek istiyorsanız bir tane DOĞUDA KİTLİK VARDI kitabından edinin.

İçinde çağlar boyunca kökü davaları, ağa-köylü çatışmaları ve bütün bunların arasında sıkışıp kalan çilekeş Doğulu'nun resim ve rakamlarla dile getirilen günlük yaşantısını ve geçim şartları... Dağıtma merkezleri: İstanbul Beyaz Saray Uğrak Kitabevi. Ankarada Hakkı Bigeç

SOSYAL OLUŞUM İÇİNDE AYDININ YERİ

ERGÜN DOĞAN

1965 seçimleri üzerine yorumlar, toplumbilim açısından yeni yeni değerlendirmelere açılmaktadır. Sağ taraf, C.H.P. nin uğradığı yenilginin tadını çıkarmak isterken bile, zaman zaman tarihsel bir dönemin açıldığını hatırlıyarak asıl gücün T.İ.P. nin öncülüğünde emekçi halkın gücü olduğunu biliyor.

Buna karşın, emekçi halkın siyasal mücadelesinin yurdumuzda henüz çok yeni oluşu, bu mücadeleyi tarihsel savaş içinde alamayan kimi aydınları seçim sonuçları bakımından bir yenilgi düşüncesine götürmektedir. O halde bu mücadelenin tarihsel anlamı nedir? Aydın dediğimiz etkin gücün tarih içinde belirlenmiş niteliği ne gibi aşamalar geçirerek günümüze varmıştır.

Ergün Doğan'ın incelemesi, Sayın Doçent Cavit Orhan Tütengil'in, aynı zamanda aydın tanımına yanlış anlamlar verdiği için, hem seçim sonuçlarını da yanlış değerlendirmeye götüren bir yazısına karşılık hem aydın tanımını tarihsel süreci içinde inceleyen bir çalışma olarak yeni görüşler getirmiştir kanısındayız.

Bay Cavit Orhan Tütengil'in Ekim 1965 seçimlerinin sonuçlarını yorumlayan ve bu sonucu «aydınların yenilgisi»yle nitelendiren bir yazısını okuduk (1) «Aydınlarımızı 1965 milletvekili seçimlerini kendileri açısından düşünmeğe ve gerekirse tartışmaya davet edebilirsek amacımıza ulaşmış sayılırız» deniliyor. Bu çağrıya uyarak bu konuya değinmek, ama en çok Bay Tütengil'in düşmüş görüldüğü hataları ortaya koyarak konunun açıklığa kavuşmasına yardımcı olmak istedik.

Önce Bay Tütengil'in aydınlara ya da hiç değilse onların bir kısmına yakıştırdığı yüklemeleri (attribut) yadırgadığımızı belirtelim: sözü geçen yazıda aydınlarla ilgili olarak «post kapmak başlıca amaç», «kendilerine bir takım görevler düştüğünü anlamayan aydınlarımız», «yangeldizm (!?)», «koyu bir karamsarlık», «aydın ile halk arasındaki kopukluk, «başkalarını öne sürmek, hazı-

(1) YENİ UFUKLAR, Sayı 163, Aralık 1965

ra konmağa yönelmek», «ilkeler yerine sen-ben kavgası ve bencil düşünceler» gibi sözler geçiyor.

Oysa, bu yüklemeleri aydınların hepsiyle hiç de bağdaştıramıyoruz biz. Demek, aydın» derken Bay Tütengil'den farklı düşünüyoruz. O zaman aydın kavramını tanımlamak, bir tanım üzerinde anlaşmaya varmak, 1965 seçimleri sonuçlarını yorumlamaktan daha ağır basıyor. Biz de onun için meselenin ilkin bu yanı üzerinde durmak istiyoruz.

Bazı kavramların tarih boyunca çeşitli kılıklara girdiği, çeşitli başkalaşım- lar geçirdiği bilinir. Belirli sosyal sınıfların belirli tarihî şartlar altında (*bu şart- larla: belirli üretim ilişkilerini; sonra, bu üretim ilişkilerine tekabül eden töre- ler, ideolojiler, hukuk düzeni, politika düzeni v. b. üstyapı kurumlarını; ondan sonra, bu kurumların her biri içersinde, o üretim ilişkilerindeki değişme eğilimi- ni yavaşlatacak ya da hızlandıracak yönde yapılan mücadeleleri ve nihayet bu mücadelelerin, görünür bir gelecekte sonuçlanması ümidini kasediyoruz*) bir kavrama değişik anlamlar verdikleri kolayca kabul edilecek bir vakıadır. İşte bunun içindir ki Bay Tütengil'in öne sürdüğü aydın kavramı bize, sıradan bir anlaşmazlık konusu gibi değil, farklı iki anlayışın belli bir meselede karşı kar- şıya gelmesi gibi görünmektedir. Bu yüzden meseleyi başlangıçtan almak zo- runluğunu duymaktayız.

Feodal Topluma kadar aydın

Düzeyde bir bakışla insanlarda bugün gördüğünü ebedî ve ezelî saymak eğilimi genellikle vardır. Fakat bizi düzeyde bırakmak, gerçeği derinlemesine ve tümüyle kavramamıza engel olmak tehlikesini taşıyan bu eğilimden sakınıp, varoluşun temel kanununu, herşeyin hareket ve değişme halinde olduğunu ha- tırlayarak yola çıkmak zorundayız. O zaman sormak gerekiyor: Aydın insan ti- pi bütün toplumlarda var mıydı? yok idi ise, ne zaman ortaya çıktı? Bu soru- ya, kafa emeği ile kol emeğinin birbirinden ayrıldığı tarihî dönemde yani «ça- lışan insanın tükettiğine nazaran devamlı bir fazlalık sağladığı», «insan eme- ğinin, toplumu sınıflara bölecek kadar üretkenlik kazandığı», değer yaratma faaliyeti ile yönetim, denetim ve kumanda faaliyetlerinin farklı sosyal sınıflar tarafından yapılmağa başlandığı dönemde, diye karşılık vermek mümkün görü- nüyor. Gerçekten, özel mülkiyetin, sosyal sınıfların ve devletin henüz oluşmadı- ğı dönemde işbölümü, aydının meydana çıkmasına yetmeyecek kadar zayıftı.

Sınıflı toplumda aydının yeri de ayrıca önemli. Yarattıkları değerlerden ancak yaşamaları için zorunlu bir miktarı ellerinde bırakılan (ve gerisi ellerinden çekilip alınan) sömürülen sınıflar öyle bir kara yoksulluk ve baskı içinde bulunuyorlardı ki varlıklarını devam ettirebilmenin başlı başına çetin bir mesele olduğu o günlerde fikrî melekelerini geliştirmek imkânından geniş ölçüde yoksundular ve yüzyıllarca öyle kaldılar. *Bu şartlar altında aydınların sömürülenler safında bulunagelmeleri hiç de şaşırtıcı sayılmamalıdır.* Gerçi tarih boyunca sömürenlere karşı çıkan, kader çizgileri sömürülenlere doğru dönen, hatta onlarla birleşen aydınlar çıkmadı değil. Fakat sözünü ettiğimiz tarihî oluşum içinde böyleleri pek azınlıktaydılar ve davranışları tikel bir nitelik taşımaktan öteye geçmiyor, zorunlu bir mahiyet de taşııyordu. Yunan ve Roma köleci toplumlarının düşünürleri, sanatçıları, bilim adamları, hukukçuları, politacıları, komutanları hâkim sınıflar safındaki aydının belirgin örnekleridir. Hâkim sınıfların sömürülenler üzerindeki baskısının şiddeti, uzun süre, aydının sınıflı sosyal yapı içinde yerini belirleyen başlıca faktör olmuştur.

Feodal toplumdan itibaren aydın

Bu durum feodal toplum içinde burjuvazinin palazlanmasıyla bir ölçüde değişikliğe uğradı, fakat temelli bir şekilde değişmedi. Aydın, aslında, sömür-gen hâkim sınıfların safında yerini muhafaza ediyordu. Değişiklik şuydu: gelişen üretim güçleri yeni üretim ilişkileri ve yeni bir sosyal sınıf ortaya çıkarmıştı. Bu sınıf, gerek bir sınıf olarak kendi varlığının, gerekse tüm sosyal sürecin gelişmelerine köstek olan ve kendisini, toplumda yaratılan ihtiyaç fazlası değerleri feodal hâkim sınıfla ortaklaşa paylaşmak zorunda bırakan feodal düzenin değiştirilmesi özlemini duyuyordu. Kısacası, burjuva anlayış feodal mülkiyeti gayrı meşru veköhne buluyordu. Kendini iktidara aday gören burjuvazi, dünya görüşünü (bireyciliği) formüle eden, savunan aydınları destekliyen, bu aydınları ezmek için fırsat kollayan feodal iktidar karşısında onlara kanat geriyordu. Böylece, burjuvaziyle birlikte ve burjuvazinin desteğiyle, yıldızı sönen feodal sınıfa karşı çıkan *bağımsız aydın* tarihte ilk defa ortaya çıkmış oldu. Bu aydının baskıya, sömürmeye, özgürsüzlüğe karşı olduğuna bakarak, bu aydın tipini evrenselleştirmeye kalkışmak, onu örnek almak ve göstermek pek yanlış bir iş olur. Onu tarihî ortamından soyutlayarak tanımlamak, ona sınıf ilişkilerinin dışında bir kimlik yakıştırmak yanıltıcı sonuçlara sürükler. Unutmamak gerekir ki bağımsız aydın, baskının, sömürmenin, özgürsüzlüğün tümüne

değil ancak belli bir biçimine karşı çıkmıştır.

Feodal toplumda aydının bağımsız (serpilen burjuvaziye temsil eden), ya da bağımlı (feodal hâkim sınıfı temsil eden) olması, sadece üyesi bulunduğu sınıf için bir anlam taşıyordu. Bu iki nitelik arasındaki ayırım sübjektif idi. Objektif bakımdan yani emekçi sınıflar açısından ve kafa emeğinin tüm süreci aydının bağımlı ya da bağımsız olması hiç bir anlam taşımıyordu. Önemli olan hukukçunun, iktisatçının, felsefecinin, sanatçının, fizik bilgininin v.b. saraya mensup olup olmaması değil, insan bilgisinin ve bu arada, iş organizasyonunun ve tabiat karşısındaki insan gücünün) gelişmesine katkıda bulunmasıydı. İnsan bilgisi henüz ilkel birikim halindeydi.

Kapitalist toplumda aydın

Burjuva sınıfının, iktidarı feodal hâkim sınıflardan devraldığı ve aynı zamanda işçi sınıfının etkin bir güç olarak tarih sahnesine çıkıp örgütlenmeye başladığı dönemde bu ilkel birikim geniş ölçüde tamamlanmış, aydın sorunu ve özellikle aydının toplum içindeki fonksiyonu yepyeni bir kimlik kazanmıştır. Bu değişim tamamen diyalektik bir mahiyet taşımaktadır: bilgi'nin miktarca birikimleri nitelik yönünden bir dönüşüme yol açmıştır.

Mesele şudur: aslında hâkim sınıfların bir üyesi olan aydının bilgisi, kafa emeği ile kol emeği arasındaki bölünmeyi temelli bir şekilde fark edecek, bu bölünmenin insan soyu için mümkün olan gelişmeyi nasıl kösteklediğini görecektir. Kadar zenginleşti mi, burjuva aydın sınıfından kopmaktadır. Burada aydının bir hevesi, özentiisi değil, aydın olarak varolması söz konusudur. Eğildiği gerçeklerin çelişik yanlarını bir bütün halinde birleştirmeye kendini herşeyden çok vermiş aydının, kendi kendisiyle çelişmeye düşmekten öncelikle sakınması anlaşılır bir şeydir.

Aydının, üyesi olduğu hâkim sınıftan kopmasının sadece kurgusal (spécuatif) düzeyde olmadığını, buna dış şartların da yardım ettiğini hatırlamak yerinde olur: burjuva aydından öncekiler, ya düpedüz hâkim sınıfın geçim sıkıntısı çekmiyen insanları ya da onların yandaşları durumundaydılar; sosyal süreçten de yalıtık (isolé) idiler. Oysa burjuvazinin güç kazanmasıyla birlikte pazar'ın, bütün insanî faaliyetleri birbirleriyle yakından ilişkili hale getiren kapitalist pazarın sınırları alabildiğine genişledi. Burjuva aydın, kendinden öncekilerden farklı olarak kendini bu pazarın etki alanında, çok kere de bir ücretli olarak bu pazarın içinde buldu.

Burjuva aydının, sınıfından zorunlu olarak kopması tamamen orijinal bir fenomen olmakla birlikte aslında bir amaç değildi, bir çözüm getirmiyordu. Kişiliğine sahip çıkan aydın ortada mı kalacaktı? Bu dünya böylesine anlamsız mıydı? Yani bir serüven başlıyordu. Kaygılı, sancılı, bunaltılı. Karar vermek, bildiklerini sağlam, bilimsel bir yargılamayla yeniden bir değerlendirmek gerekiyordu.

Bir kere aydın için ilk ağızda önemli olan, gerçeğin çeşitli çelişik yanlarıyla tastamam kavranmasıydı. Oysa hâkim kapitalist sınıf obskürantist eğilimdeydi, yaratılan değer el değiştirmesini sağlayan değişik ve çok kere karmaşık mekanizmaların kavranmasına imkân verecek bilgi aydınlığından yana değildi. Yanıltmacalardan (mystification) medet umuyordu. Bu obskürantizm aydını tedirgin etmekteydi.

İkincisi, kafa emeği ile kol emeği arasındaki kopukluk, yaşamının anlamını mutluluğunu güdükleştiriyor, bunaltıcı bir takım fetişlerin boyuna güçlenmesine imkân sağlıyor, bu ortamda insanın yarattığı güçler insana düşmanlaşıyor, yabancılaşıyordu. Üstelik kapitalizm o kopukluğu dolduracak hiç bir teklif, hiç bir ümit getirmiyordu. Rasyonel olan her şey, rasyonel-dışı şeylerin durmadan tehdidi altında bulunuyordu.

Üçüncüsü, ihtiyaçlar durmadan artıyor, emek ile ihtiyaç arasındaki denge-sizlik dizginlenemeksizin çoğalıyor, karşısındakini kandırmak genel bir kural oluyordu. Bencilliğin böylesine azgınca kol gezdiği, eğriliklerin arkası gelecek gibi görünmediği bir ortamda rahat değildi.

Dördüncüsü, Önemli olan tabiattan daha çok şey almak, tabiat karşısında daha özgür olmak, tabiatı incan egemenliği altına almaktı. Ne var ki insanlığın, tümüyle bu amaca yönelmesi gereken gücünün önemli bir kısmı kendi aralarındaki didişmelerde çarçur olup gidiyordu. Savaşların, isyanların, yıkımların, kıyımların sonu gelmiyordu.

Beşincisi, aydın gerçi geçim sıkıntısı içinde yaşar durumda değildi, fakat sömürülmekten, yoksulluktan gitgide yüksek sesle yakınan başta işçi sınıfı olmak üzere geniş emekçi yığınların varlığı ona «Danimarka Prensliğinde yolunda gitmeyen işler olduğu»nu düşündürüyordu.

Aydın kaygılıydı, sancılıydı, bunaltılıydı; o güne kadar örneği hiç yaşamamış bir serüvene zorlandığını hissediyordu: fiilen koptuğu sınıfla yeniden barışmak, ona dönmek, öğrendiklerinden ve onurundan vazgeçmedikçe artık yapamıyacağı bir işti. O yol düşünülemezdi... Yoksa bu dünya gerçekten anlamsız, yaşamaya değmez miydi? dünü yarını olmayan bir anlamsızlık?... Kon-

çertolar, sonatlar, senfoniler, şiirler, romanlar, heykeller, nakışlar, resimler, ulu yapılar hep bir ağızdan dile geliyorlar «Hayır!» diyorlardı. Gösterilerde havaya kalkmış yumruklar bunlara yankı veriyor, «Hayır!» diyorlardı...

Emek gücüne sahip olan sınıf : bilgide aydınlığa varılmasını, diyalektik düşünceyle gerçeklerin tastamam anlaşılmasını istiyordu; fetişlere ve yabancılaşmaya bir son verilmesini, işin insanlaşmasını, kafa emeği ile kol emeği arasındaki ayırımın son bularak bütünsel insanın gerçekleşmesini istiyordu; emek ile ihtiyaç diyalektiğinin çözümlenmesini, sınırsız üretime imkân verecek üretim ilişkileri kurulmasını, yapmacıksız aldatmasız bir kardeşlik, özgürlük ve barış kurulmasını istiyordu; insan soyunun, eli altındaki tüm potansiyeli, kendi içinde didişmek uğrunda değil, tabiatı altıtmekte kullanmasını istiyordu; bilimsel ve teknik gelişmenin ufukta gösterdiği mutluluğun gerçekleşmesini, insanın insanı sömürmesinin, yoksulluğun, cahilliğin son bulmasını istiyordu...

Bu durumda, aydının kafası içindekiler kadar günlük aksiyonu da önem kazanıyordu. İlkel birikimini tamamlamış insan bilgisi ya sömürgeci kör güçlerin elinde bir maşa olmağı kabul ederek içiyeleşecek, ya da gerçeğin tastamam kavranması ihtirasıyla bağdaşabilecek tek yolu: tüm insan tecrübesine yeni bir dönemeçle insancıl, rasyonel ve bilimsel bir temelde alabildiğine serpilme ve zenginleşme imkânı gösteren işçi sınıfının (ve müttefiklerinin) safında yer almayı kabul edecekti.

«Fakat bu sınıf yalnız kendisi için mücadele etmediğinden, her tarafta kendisine müttefikler bulabilir. Bu sınıfın varılmasını teklif ettiği hedef yepyeni bir dünyanın kurulmasıdır. Öyle bir dünya ki burada her ferden serbestçe gelişmesi, herkesin serbestçe gelişmesinin şartını teşkil eder.

«Toplum, üretim araçlarını eline geçirdi miydi, artık meta üretmez olacak (ürettiği şeyler meta olmaktan çıkacak) yani, daha önce gördüğümüz üzere, üretilen nesnelerin -ürünlerin- üretenlere tahakküm etmesine imkân veren, ürünlere -sahip- çıkma (appropriation) biçimine son verecektir. Sosyal üretimdeki anarşi, yerini bilinçli ve sistemli bir organizasyona bırakacaktır. Kendi -başına var olma mücadelesi ortadan silinecektir. İşte o andan itibaren, insanoğlunun hayvanlıktan kesinlikle kurtulduğunu belli bir anlamda söylemek kabil olacak! insanoğlu nihayet hayvanca yaşayış şartlarından gerçekten insanca şartlara geçecektir. O güne kadar insanla-

ra hükmetmiş olan yaşayış şartlarının tümü, o zaman insanların denetimi altına girecektir. Kendi sosyal organizasyonlarının kesin bâkimi haline gelen insanlar böylelikle ilk defa olarak tabiatın gerçek ve bilinçli hâkimleri haline geleceklerdir. İnsanların sosyal davranışlarını yöneten kanunlar şimdiye kadar onları dış tahakküm altında tutarak, kendilerini katı tabiat kanunları gibi zorla kabul ettirmişlerdir; bundan böyle insanlar bu kanunları derinlemesine bilerek uygulayacaklardır, bunu yapmak için de onları hükümleri altına alacaklardır. İnsanların toplumlar halinde örgütlenme biçimi o zaman serbest inisiyatifin meyvası olacaktır. Bugüne kadar tarihin akışının yönettiği objektif kuvvetler, o günden sonra insanların denetimi altına girecektir. İnsanlar, yapacaklarını derinlemesine kavramış varlıklar olarak; harekete geçirdikleri sosyal sebeplerin, gitgide daha geniş ölçüde, istenen sonuçları meydana getireceğini bileceklerdir. İnsanlık, sonunda, hürriyetin egemenliğine erişmek üzere kaderin egemenliğinden kurtulacaktır.» (2)

Tarihte işçi sınıfının örgütlü ve bilinçli bir kuvvet olarak ortaya çıkışından önceki dönemlerde aydın sayılmak için, insan bilgisinin zenginleşmesine katkıda bulunmak yeterli idi. Sosyal doku içinde aydının bulunduğu yerin son çözümlemede önemi yoktu.

Oysa şimdi devran artık değişmiştir : çıkarıcı düşüncesin kofluğu, önümüzde serili duran gerçekleri bir bütün halinde açıklamadaki yetersizliği olanca çıplaklığıyla ortaya çıkmıştır. Çıkarıcı düşünce verilerinin, gerçeklerin olduğu gibi kavranması için duyulan ihtirasla (véracité) hiç bir ilişkisi olmayan, üstelik simdiki sömürme düzeninin devamını sağlamayı gözetken birer yanıltmacadan başka bir şey olmadığı belli olmuştur. Aydınların bu kısır hatta bu olumsuz alanda barınmasına, gerçekseverliği kesinlikle izin vermemektedir. Çıkarıcı düşüncenin bu bozgununda, işçi sınıfının dünya görüşünün bugünkü muhteşem gücünün başlıca payı olduğunu bu arada işaret etmek uygun olur. Özet olarak, günümüzde dünya görüşüyle ve aksiyonuyla çıkarıcıların safında yer alan kim-

(2) M. Bouvier - Ajam ve G. Mury: KAPİTALİST TOPLUMDA SINIFLAR, «Sosyal Yayınlar», İstanbul 1965 Syf : 125

senin, okumuşluk derecesi ne olursa olsun, aydın olmadığı kesinlikle söylenebilir.

Bunun karşısında, dünya görüşüyle ve aksiyonuyla işçi sınıfının safında yer alan aydınların *bilinçli aydın* diye nitelendirilebileceğini ve tarihî aydın'lık sürecinin günümüzdeki olumlu modeli olarak gösterilebileceğini belirtelim.

Sınıftan çözülmüş aydından bilinçli aydına

Okumuşlar, kapitalist toplumda ille de bu iki kategoriden birisine girmezler. Bunların dışında, nisbeten istikrarsız bir kimlik taşıyan üçüncü bir küme daha vardır. Bu kümeye, üyesi bulundukları sınıfın, geleceğinden ümitlerini kesmiş, ondan bir ölçüde çözülmüş olmakla birlikte, egemen sınıfın etki alanından tamamen sıyrılmamış, günlük aksiyonu -düşüncesi- dünya görüşü arasında tam bir tutarlılık kuran bilinçli aydın haline gelmemiş aydınlar girmektedir.

İnsan faaliyetlerinin, aralarındaki bütünlük kolayca seçilemeyecek kadar zenginleşip çeşitlendiği, yabancılaşma mekanizmasının insanı türlü bunaltılara sürüklediği, fetişlerin şaşırtıcı birer kimlik kazanan güçlü varlıklar haline geldiği, işçi sınıfının gitgide güçlenmesi ve aydınları gitgide kendine kazanması eğilimi karşısında burjuva iktidarın çeşitli baskılar, yıldırımlar denediği günümüzde bilinçli aydının yetişmesinin hiç de kolay olmadığı besbellidir. Üstelik, bilinçli aydının içersinde yetiştiği sınıfın törelerinden, değer ölçülerinden, geleneklerinden ve alışkanlıklarından sıyrılıp yeni bir ortalama ayak uydurması zorunluğu küçümsenemeyecek bir başka güçlük teşkil etmektedir.

Bilinçli aydının yıkılmaz, yenilmez gücüne tanıklık eden bu güçlükler, çıkarıcıdan -onunla bir daha kolay kolay bağdaşamıyacakları ölçüde- çözüldükleri halde, burjuva menşeli aydınların ya da sadece aydınların, aksiyonları -düşünceleri- dünya görüşleri arasında bir takım tutarsızlıkların, çelişmelerin devamı bahasına, işçi sınıfı safından mesafeli durmalarını da açıklar. Çağımız aydının dramı çok kere bu noktada düğümlenmektedir. Ne var ki, toplum içinde artan gerginlikler tereddütleri silerek aydınları çok kere olumlu yönde bir yer tutmağa zorlamakta, onları adeta kendiliğinden bilinçlendirmektedir.

Henüz bilinçlenmemiş aydınlar konusunda, üzerinde durulmağa değer bir nokta vardır. Serüvenleri, eserleri, faaliyetleri ve düşünceleri de dahil bütün iç dünyaları hep, yarım kalmışlığın acısını yansıtan bu aydınların durumu, geçiş niteliği belirtilmeden, genelleme yoluna gidildi mi, yanlışların arkası kesilmez. Bu yanlışların sosyal gelişme bakımından en zararlı yanı, bu gelişmenin artık

insanî bir perspektife yöneltilmesine imkân verecek tek yolun, aydınların da katıldığı işçi sınıfının bilinçli aksiyonu olduğunu gölgelemesidir.

Bay Tütengil'in seçimlerde aydınların yenilgisinden söz ederken sıraladığı sözlerde bir sınıflama kaygısı sezilmiyor. O nitelemeler arasında «post kapmak» gibi, «hazıra konmak» gibi, «ilkeler yerine sen-ben kavgası» gibi aydınla hiç bağdaşamıyacak olanlar var... Karamsarlık», «halktan kopmak», «kendine bir görev düştüğünü anlamamak» gibi yüklemeler ise geçiş dönemindeki aydına uygun düşebilir ama, bilinçli aydına asla. Bu iki tip aydın arasında bir fark gözetmiyor Bay Tütengil. Çeşitli gözlemleri sınıflandırıp tarihî süreç içinde yerli yerine kondurmayınca da, yazısı objektif bir inceleme seviyesine çıkmayan indî bir yargılar dizisinden ibaret kalıyor.

Teklif ettiğimiz aydın ve bilinçli aydın tanımlamaları üzerinde bir uyuşmaya varıldıktan sonra seçim sonuçlarının değerlendirilmesine geçilmesinin metodoloji yönünden uygun olacağı düşüncesindeyiz. Yalnız bu konuda, Bay Tütengil için paradoksal görünse de şunu söylemekten kendimizi alamıyacağız: 1965 seçimleri bilinçli aydının bir yenilgisi değil, Türkiye'nin geçmişinde bir eşi daha bulunmayan kesin bir ön-zafer olmuştur. Bu ön-zaferi ikiyüzyetmişbin oy dile getirmektedir. Peki kimin yenilgisi? denilecek. Bu konu ayrıca incelenmelidir. Ne var ki, yenik düşenler arasında emperyalizme hâlâ gerdan kıran egemen çevrelerimizin ve onun «halkın önderi olmak» hevesini taşıyan ideologlarının bulunduğu rahatça söylenebilir.

YENİ SÖMÜRGEÇİLİK METOTLARI

Mariella Bosc

Çev: Hüseyin Baş

Sömürgecilik ölmüştür. Ne var ki mirası sürüp gitmektedir. Muzaffer olduğu her yerde ise silinmez izler bırakmıştır. Oysa geri kalmışlık bir kader değildir. İnsanlığın üçte ikisinin içinde bulunduğu sürekli sefalette, yoksullukta doğanın, ortamın sorumluluğunu aramak boşunadır. Üçüncü dünya ülkeleri, ham maddeler konusunda yeryüzünün en önde gelen zenginliklerini ellerinde tutmaktadırlar. Sarı altından, kara altına, elmastan kalaya, uranyumdan bakıra, pamuğa kauçuğa, kahve, pirinç, kakaoya sahip olan odur. Peki bu zenginliklerden yararlanan kimdir? Şüphesiz Lancshire tekstil fabrikaları, Berre Gölü petrokimya kompleksleri, Ruhr demir çelik tesisleri, Anvers rafinerleri. Los Alamos nükleer merkezleri..

Tek Ürün Tek Pazar ve Tek Kaybeden

Üçüncü dünya nesiller boyu büyük metropollerin ekonomik cüz'ü olarak varolmuştur. Üçüncü dünya ülkeleri yüzyıllar boyunca batının endüstrileşmiş ekonomilerinin tamamlayıcısı durumunda kullanılmışlardır. Bu tamamlayıcılık rolü ise geri kalmış ülkelerin gelişmelerini durdurmuş, bir süre sonra da ekonomilerinin temelindeki, yapısındaki kusurlar su üzerine çıkmaya başlamışlardır. Ekonominin bazı kesimleri anormal derecede gelişmiş, bazıları ise son derece güdük kalmıştır. Uzun sömürge yılları da ekonomik kesimler arasındaki dengesizliğin daha da artarak birer uçurum haline gelmesine yol açmıştır.

Üçüncü dünya ülkelerinin ortak karakteristiği tarım kesiminin anormal ölçülerde irileşmesi büyümesidir. Gerçekten de Asya ve Afrika nüfusunun % 70 ile %90 ını tarım kesiminde çalışmaktadır. Batıda bu oran % 30, Birleşik devletlerde ise ancak % 15 ti. Buna karşılık Dünya çelik üretimi, tekstil, kimyasal ürünler, elektrik, gaz, kömür gibi konularda üçüncü dünyanın payı % 5 in ötesine geçmemektedir. Elektronik, petrokimya, nükleer enerji gibi ekonominin uç kesimlerinde herhangi bir oran bile söz konusu değildir. Endüstri ağır basan ekonomilerin harcıdır. Azgelişmiş ülkeler zengin ülkelerin yok pahasına satın aldıkları ham maddeleri yetiştirmek ya da toprağın altından çıkarmakla yetinmek zorundadırlar.

İflâsın Eşiğinde

Daha kötüsü, her üçüncü dünya ülkesinin ekonomik dengesi sadece sınırlı birkaç maddeye dayanmaktadır. Çoğunca sadece bir tek maddeye... Kahve, Kolombiya ihracatının % 85 ini, Fildişi sahilinin % 80 ini; pamuk, Mısır ihracatının Dörtte üçünü kapsamaktadır. Gana ihracatının Dörtte üçü

OTUZBEŞ

kahveye, Senagal ihracatının % 90 Arasite; Şili ihracatının % 70 i Bakıra dayanmaktadır. Seylanınsa dışarı satabileceği iki maddesi vardır: Çay ve kauçuk.

Her maddelerin zengin ülkelere satılmasında bazan zorluklar çıkmakta, bu zorluklar ise satıcı durumunda olan ve herşeyini tek maddeye bağlayan ülkeleri iflasın eşiğine götürmektedir. Uluslararası pazarlarda ham madde fiyatlarının % 5 oranına düşmesi üçüncü dünyaya yapılan yardımların tümünün uçup gitmesiyle sonuçlanmaktadır. Oysa, % 5 lik bir fiat değişikliği bir istisnadır. Oyunun kuralı sanıldığından daha korkunçtur. Meselâ kahvedeki yıllık fiat oynamaları % 30 dur. Kakao için % 40 lık bir fiat değişikliği normal sayılmaktadır. Fiatların en düşük olduğu yıllar (1949) en yüksek olduğu yıl (1954) ortalaması arasındaki fark yüzde yüz altmış sekizdir. Ama daha da kötüsü fiatların güç geçtikçe düşer olmasıdır. Uzun süreleri kapsayan araştırmalar ham madde fiyatlarındaki bu eğilimi kesin bir biçimde kanıtlamaktadır. Geçen on yıl içinde üçüncü dünyanın ihracatı hacim olarak artmış, ama değer olarak düşmüştür. Gelişmiş ülkeler bu yüzden gelişmelerini daha da hızlandırmışlardır. Buna karşılık gittikçe daha yoksullaşan üçüncü dünya ülkeleri donatım gereçleri ithalatlarını kısıtlamak, temel kalkınmalarını frenlemek zorunda kalmışlardır. Uluslararası ticaretde, ağır basan ekonomiler, (kanunlarını herkese kabul ettirmeye devam etmektedirler. Üçüncü dünya ülkeleri ise zengin ülkelerin daha da fazla kârlar elde etmesi için gittikçe daha da yoksullaşmaktadır.

Önümüzdeki beş yıl içinde dünya ülkelerinin ticaret açığı yılda 20 Milyar dolara yükselecektir. Böyle olmaması için hiçbir sebep yoktur. Oysa durumun değişmesi için çok şey gerekli değildir. Ham madde ihracatları % 24 oranında yeniden değerlendirilirse üçüncü dünyanın yıllık gelirleri 6 Milyar dolarlık bir artış kaydedecektir. Oysa bu rakam üçüncü dünyaya yapılan yardımın tümüne eşittir. Bu türlü bir davranışın cömertlikle bir ilgisi yoktur. Söz konusu oran daha âdil şartlarla ilişkiler kurulmasıdır. Üçüncü dünyanın bütün istediği, alışverişlerini eşitlik ilkeleri üstüne temellendirilmesidir. Bunca eşitsizlik karşısında irkilmeden edemiyen uluslararası ekonomi uzmanları alışverişlerin hiç değilse daha eşit şartlar altında yapılması için yıllardır boşuna çabalar sarfetmektedirler. Birleşmiş Milletlerin ekonomik ve sosyal meseleler konseyinde I. C. C. I. C. A. D. F. A. O, da ve G. A. D., D. A, mesele enine boyuna tartışılmaktadır Ama bu büyük çalışmalar, pratikte son derece güdük sonuçlar vermişlerdir. Buğday, şeker, kalay ve kahvede dört uluslararası «istikrar anlaşması» imzalanmıştır. Bu anlaşmalara başka mad-

delerin de katılması ile ilgili teklifler ise her defasında uluslararası iş çevrelerinin kesin vetosu ile karşılaşmakta, baltalanmaktadır.

Bir örnek verelim: uluslararası gıda ve tarım teşkilâtı (FAU) kakao ile ilgili bir istikrar anlaşması teklif ettiğinde güçlü bir çıkarlar koalisyonu tasarımı yerle bir etmek için harekete geçmiştir. Atlantığın iki yakasındaki çukolata sendikaları bu anlaşmanın kendileri için olum kararı olacağını ileri sürmüşlerdir. Zira böyle bir anlaşma imzalanırsa tüketime sunulan çikolata fiyatları çok yükselecektir. Oysa ham madde fiyatlarındaki sürekli düşme eğilimi çok sayıda amerikan ve avrupa çikolata sanayicisinin işine gelmekteydi. Düşük fiata satın alma garantisi verilmeliydi.

Adam Başına Yılda Üç Dolar

Üçüncü dünyanın kalkınması efsanesi her fırsatta temcit pilavı gibi öne sürülmektedir. Bunların en mütevazısı üçüncü dünya ülkeleri üzerinde yaşayanların 150 yıl sonra bugünkü Avrupanın düzeyine getirilmesini öngörmektedir. Tasarının öne sürdüğü, bu iş için ayırdığı rakkam şu: Az gelişmiş ekonomilere her yıl 30 Milyon dolar infekte etmek.

Bu rakamlar üçüncü dünya ülkelerinin kişi başına düşen geliri yılda % 3 oranında artabilecektir. Böyle bir sonuç bile başarılı olurdu. Ama burada hayale kapılmamak gerek. Zira bu artış hızı ile zengin ülkelerle yoksul ülkeler arasındaki mesafenin kapanmak şöyle dursun azalması bile söz konusu değildir.

Kredi Avı

Sözü edilen 30 Milyar doları üçüncü dünyanın kendi tasarrufları ile sağlaması elbette ki beklenemezdi. Kalkınan ya da kalkınma yolunda olan ülkeler ulusal gelirleri üstünden sadece % 5 oranında tasarruf edebiliyorlardı. Oysa endüstrileşmiş ülkelerde aynı oran % 15 e kadar gidebilmektedir. Bunun nedeni ise açık: geliri az olan ülkelerin tasarruf imkânları da azdır. Tüketim ihtiyaçları ise, eldeki gelirleri eritmektedir.

Bu durumda kredi avına çıkmaktan başka çare var mıdır? Ama bu da köklü bir çare olarak görünmüyor. Dış yardım yılda 6,5 milyar dolardan öte gidemiyor; üçüncü dünyaya minimum bir hayat seviyesi garanti etmek içinse bu rakkamı beş kat arttırmak gerekir. Oysa bunu gerçekleştirmek mümkün değildir. Zengin ülkelerin silahlanma için yılda 125 Milyar dolar sarfettikleri bir gerçektir. Bu rakkam zengin ülkelerin yoksul ülkelere yapmakta oldukları yardımın yirmi katıdır. Ulusal hâsıla da yardımın kapsadığı oranlar ise son derece önemsizdir. Birleşik Amerika % 07, Sovyet Rusya % 02 Almanya % 05, Fransa %013. Büyük Britanya'nın üçüncü dünyaya yaptığı yar-

OTUZYEDİ

İnceleme

dım ise İngiltere'de futbol maçlarına sarfettiği miktarı geçmemektedir.

1963 Yılında Birleşik Amerika üçüncü dünyaya bağış ya da «ödünç» biçimleriyle 3,8 Milyar dolar vermiştir. Bunu 858 Milyon dolarla Fransa, 413 Milyon dolarla İngiltere 300 Milyon dolarla da Sovyetler Birliği izlemektedir. Almanya'nın Kanada ve Yeni Zelandanın yardımları daha da düşük olmuştur.

Damlalık'la

Yardımları arttırmak için çeşitli düşünce ve teklifler ortaya atıldı. Bu tekliflerin hepsi de birbirinden parlaktı. Meselâ tekliflerden biri şöyleydi: Silâhsızlanmayı uygulamak ve buradan sağlanacak miktarları geri kalmış ülkelere vermek. Ya da zengin ülkelerin bütçelerinden ulusal gelirlerine orantılı olmak şartı ile kesintiler yapmak... Ama bunların hiçbiri gerçekleşmedi.

Zengin ülkeler vergi mükellefleri nezdinde dış yardım hoş görülmemektedir. Zira yardım yapan ülkelerin vergi mükellefleri hükümetlerinin dış yardım yapmalarının kendi çıkarları lehine olduğunu bilmemektedirler. Endüstrileşmiş ülkeler için üçüncü dünya önemli bir pazar niteliği taşımaktadır. Fransa ihracatının % 43 ünü, Birleşik Amerika % 49 unu, İngiltere % 51 ini, Japonya % 58 ini üçüncü dünya ülkelere yapmaktadırlar. Eğer üçüncü dünya satın almak için para sıkıntısına düşerse kredi vermek zorunludur. Aksi halde üçüncü dünya ithalat yapamıyacak ve atlantiğin iki yakasındaki fabrikalar kapılarını kapmak zorunda kalacaklardır. Damlalıkla da yapılmış olsa bu yardım gene de çıkar gözetmektedir. *Yardımların % 87 si ikili anlaşmalarla yapılmaktadır.* İhtiyaç içinde kıvranan ülkelere ikili anlaşmalar yolu ile yardım etmek yardım yapan zengin ülkelerin daha çok işine gelmektedir. Daha tarafsız dolayısı ile de daha az çıkar sağlayan çok yanlı yardımlar henüz geniş uygulama alanları bulamamaktadır. Uluslararası kalkınma bankası (B.I. R.D.) yılda 400 Milyon dolar, Birleşmiş Milletlere bağlı kuruluşlar yılda 228 Milyon Uluslararası Kalkınma birliği (A. I. D.) 22 Milyon ve ortak pazarın altıları yılda 15 Milyon dolarla dış yardımlar konusunda önemli roller oynamamaktadırlar.

Kör ve Topal

İkili anlaşmalarla elde edilen yardımların yardım alan ülkeye son derece zararlı oldukları kesin bir biçimde ortadadır. Bir defa bu tür yardımlar hiçbir zaman objektif verilere göre dağıtılmamaktadırlar. Üçüncü dünya sakinlerinin herbiri yılda üç dolar yardım almaktadır. Bu rakkam ortalama değildir. Gerçekte ise Bolivya'lı, ürdün'lü, Fas'lı, ve Fransız camiası içindeki Afrika'lı yılda 5 dolar almaktadır. Daha şanslı olan Güney Koreli, milliyetçi Çin'li, Kamboçlu'nun herbiri ise yılda 10 dolar yardımı cebe indirmektedir. Ama yardım gö-

ren ülkelerin en şanslıları yılda % 20 ile Laos'lu, Güney Vietnamlı ve Libya'lıdır. Buna karşılık Endonezya'lı Hintli ya da Çin'li yılda 1 dolar altında bir rakkamla yetinmektedir.

Anemik ve kör olan yardım üstelik bir de topaldır. Üçüncü dünya ne almaktadır? Tabii zengin ülkelerin gıda ve donatım malzemesi fazlalarını. Bunlar ihtiyaçlara uygun düşerse ne âlâ. Meselâ Amerikan silolarını dolduran gıda maddeleri az beslenen Hindistan'a ve 1962 - 63 yıllarında açlık tehlikesiyle karşı karşıya kalan Fas'a verilmiş ve fayda sağlanmıştı. Aksi halde yardımın gerçek ihtiyaçlara uyup uymadığı kimsenin, hele yardımı veren ülkelerin umurunda bile değildi.

Ne derece önemsiz olursa olsun etkili ve yararlı olmak isteyen her yardım şu üç şartı yerine getirmek zorundadır: yardımın kaynağında bir dağıtım plânı, yardımın alındığı yerde yardımın nasıl kullanılacağını düzenleyen bir plan. Ve yine yardım alan ülkede kredi ve donatım gereçlerinin randımanlarını kontrol ve tesbit edecek kapasitede bir ekip. Başka bir deyişle «bir süzgeç, hazırlanmış bir toprak ve bir bahçıvan.»

*1963 Yılında Kalkınma yolunda olan ülkelere
ikili veya çok yanlı kamu yardımları*

TOPLAM	6.538
Batılı ülkeler :	6.075
Almanya	421
Belçika Lüksemburg	90
İtalya	63
Fransa	858
Hollanda	38
(Ortak pazar toplamı)	1.470
Danimarka	10
Norveç	21
Portekiz	47
İngiltere	413
Kanada	99
Birleşik Amerika	3.843
Japonya	171
Komünist ülkeler (Toplam)	463
Sovyet Rusya	383
Doğu Avrupa	60
Çin	21

ÇAĞDAŞ KAPİTALİZM HÂLÂ KAPİTALİZM MİDİR?

Yazan: John Eaton

Çağdaş kapitalizmdeki değişmeler büyüktür ama temel değişmeler değildir - Yönetimsel Devrim kuramı - Küçük pay sahipleri büyük sermayenin egemenliği altındadır - Üretimin itici gücü olarak kâr.

1

Bugünkü İngiltere'nin ekonomik sistemi ondokuzuncu yüzyılın laissez-faire kapitalizminden tamamen farklı değil midir? Bu sistem hâlâ kapitalizm midir? Bugün İngiliz sosyal demokratlarının Marxistlere saldırıları, kapitalizmin ayrı tipte bir ekonomik sistem sayılacak kadar köklü değişim geçirdiği önermesine dayanmaktadır.

Sosyal demokrat akım içindeki hakim eğilimin iddiası, şimdi İngiltere'deki düzenin bir «karma ekonomi» olduğu, yani kamu mülkiyet ve denetiminin özel mülkiyet ve denetimle kaynaşıp bağdaştığı ve ayrıca Devletin (kamu mülkiyetinin azınlıkta kalan payı ile sınırlı olmasına rağmen) geniş çizgileriyle, ürünün dağılımını ve ekonominin yönünü denetleyebildiği bir ekonomi düzeni olduğu iddiasıdır. Bunlar, yeni sistemi, «laissez-faire kapitalizmi»nden kesin olarak ayırdetmekte ve bütün eleştiri oklarını laissez-faire kapitalizmi için saklamaktadırlar.

Marxistler kapitalizmin köklü değişimler geçirdiği fikrini reddetmezler ve aşağı yukarı yüzyılın dönümünde kapitalist toplumun yeni bir aşama'ya, yani tekelci kapitalizm aşamasına geçtiğini ve bu yeni aşamada o güne kadar varolan rekabetçi kapitalizmin, güçlü bir avuç endüstri ve finans devinin egemenliği altına girmeye başladığını iddia ederler.

Bu değişmeleri kapitalizmin yeni bir aşaması olarak nitelendiren Marx'istlerle, yeni bir sistem'den sözaçan sosyal demokratlar arasındaki fark, gerçekte, çok önemlidir ve politik uygulamalarda çok büyük değişikliklere yol açar. Sosyal demokrat kuram, - ekonomik sistemin temelden değiştiğini kabul ettiği için - sosyalizm ile kapitalizm arasındaki mücadelenin ekonomik bir mücadele olarak önemi kalmadığı, ancak «moral» bir yarışma, politik ve toplumsal değerler, ekonominin yürütülmesi ve yönetilmesinde güdülecek amaçlar üzerinde bir mücadele olarak sürüp gittiği sonucuna varır.

Marxislerin öngördükleri böyle bir devrimci dönüşüm tezini tutabilmek

için; tekellerin ortaya çıkışına, önemlice bir kamu kesimine ve ekonomik işlere geniş ölçüde devlet müdahalesine - ki bu müdahale, para sisteminin denetlenmesini, büyük bir vergi gelirinin yönetimini, fiat denetimlerini, endüstri denetimlerini, malî desteklemelerin dağılımını içine alır-tekelci kapitalizmin ve tekelci devlet kapitalizminin bütün bu yeni faaliyetlerine rağmen, bu o kadar değişmiş ekonominin, yapısındaki temel ilkelerin değişmeden kaldığını ve bugünkü kapitalizmin, bilimsel açıdan haklı olarak gene de kapitalizm diye tanımlanması gereken bir toplum tipi olduğunu göstermek gerektir.

Kapitalist bir ekonominin esas özelliği; üretim araçlarının özel mülkiyeti ve özel kâr için üretimin ağır basması, yani bilinçli olarak ortaya çıkmış üretim planı düzenine karşıt olan bir pazar düzeni olmasıdır. Bu niteliklerin ağır bastığı ekonomik sistem, sonuç olarak, kapitalist sınıfın işçi sınıfının ücretli emeğini sömürdüğü, artı-ürünü denetlediği ve kendisinin sosyal ve politik egemen durumunda olduğu bir ekonomik sistemdir.

2

İngiltere'de özel mülkiyetin teknik anlamda ağır bastığını göstermek kolaydır. Millileştirilmiş, kamu mülkü durumuna gelmiş kesim, toplam üretimin ancak beşte bir kadarını sağlamaktadır.

Giderek, endüstrideki kilit kesimlerin büyük tröstlerin elinde olduğu, ama bu tröstlerin tek tek kişilerin değil, ayrı ayrı bir çok pay sahibinin mülkü olduğu ve bu pay sahiplerinden hiç birinin tröstün güttüğü politikayı denetlemeye yetecek ölçüde ortaklık bloku teşkil edemediği ileri sürülür. Bu yaygın olarak dağılmış ortaklık payı mülkiyeti ile sermayenin, bir anlamda, sosyalle edilmiş olduğu iddia edilir. Müdür ya da yönetim kurulu üyeleri kendileri sermayenin asıl sahibi olmadıkları gibi, kendilerini bu yerlere getiren sermayenin asıl sahiplerinin, gerçek anlamda, adamları ya da memurları da değildirler. Bunun için de, iddia devam etmektedir, büyük tröstlerin yöneticileri, aslında, örneğin, millileştirilmiş endüstrilerin yöneticilerinden pek te farklı değildir.

Bu iddialar dizisi, yaygın olarak *yönetimde devrim* (managerial revolution) kuramı diye nitelendirilmektedir. Bu kuramın esası, artık mülk sahipliğinin önemli olmadığı ve ekonomik sistemin denetiminin şimdi kendi kendi-

lerini görevlendiren, kendi kendilerini devam ettiren yönetici seçkin (élite) lerin eline geçtiği iddiasıdır. İktidar mücadelesi, endüstri, ticaret ve finans bürokrasisinin üyeleri arasındaki mevki mücadelesidir. Yarışma, sermaye sahipleri arasında değil, yönetim kademelerinde yükselmeyi sağlayacak basamaklara adımlarını atabilmeyi becermiş, büyük iktidar örgütleri hiyerarşisine girebilmiş olanlar arasındadır.

Bu çeşit iddiaların kaçınılmaz sonucu, aynı yarışın sosyalize edilmiş bir ekonomideki geniş örgütler içinde de devam ettiği ve edeceğidir. Bu iddia, sosyalizmi tekelci kapitalizmle eşit tutma eğiliminde olan iddialardan biridir. Bütün iyi uydurulmuş yalanlar gibi bu da bir yarı-gerçek üzerine kurulmuştur. (Sosyalist bir toplumda bürokrasi sorununun, mevki peşinde koşmanın ve careerism'in tartışmasını sonraya bırakacak ve şimdi Yönetimde devrim kuramındaki (ki bu, aslında, düzme bir kuramdır) yarı-gerçek, tekelci kapitalizmin büyük finans ve endüstri örgütlerinin en yüksek yönetim mevkilerinde bulunanların da, tıpkı generaller, ya da yüksek rütbeli kamu görevlileri gibi, hatırı sayılır derecede toplumsal bir güç uyguladıkları sanısıdır. Bundan başka, büyük tröstlerden bazılarında paysahipliği öyle yaygın bir şekilde dağılmış ve peysahipleri, yönetime karşı izlenecek politikada o derecede az işbirliği sağlayacak duruma gelmişlerdir ki, yönetimin gerçek denetleyici gücü, pay sahiplerinin nominal denetiminden çok daha büyük hale gelmiştir. (1)

Bununla beraber, yönetimde devrim kuramını tüm red etmek için yeterli iki sebep vardır. Birincisi, yönetimin, sermaye sahipliğinden ayrılma derecesinin olduğundan iyice büyük gösterilmesidir. Gerçeklerin anlattığı ise başkadır; iş alanında hâlâ miras yoluyla servet edinmiş ailelerin denetiminde olan bir çok dev kuruluş vardır. Ayrıca, öyle büyük tröstler vardır ki bunlarda kararları etkileyecek sayıdaki ortaklık payları, oyları ile şirketin politikasına hakim olan asıl yöneticilerin elindedir.

Yönetimin sahiplikten ayrıldığını iddia eden kuram, önce, endüstrinin büyük kısmında durumun hiç de böyle olmaması ile çürütülür. Peki, ekonomide bu ayrılmanın gerçekleştiği kesimlere ne demeli?

(1) *Bununla beraber, bu gibi hallerde, çok sayıda paysahipleri varsa da genel olarak nispeten az ellerde toplanmış daha geniş pay blokları da vardır ve büyük paysahiplerinin teşkil ettikleri bu birlik, denetimi tam ve kesin olarak uygulayacak durumda bulunmaktadır.*

Burada sorulacak soru şudur: paysahiplerinin gücü, sadece şekle dayanan bir güç ise, kartlar açık oynandığında, kendi yerine «yönetici»yi (2) geçirecek güç kimin elindedir?

Cevap, gerçekten, pek basittir. Bunlar, emirlerinde en büyük ekonomik güç rezervleri bulunduranlar, yani son çözümlemede, şahsen sahip oldukları ve denetimini ellerinde bulundurdukları milyonluk servetlerin sahipleridir.

Kapitalistler arasındaki rekabet - belki de üstünlük yarışı daha iyi bir terimdir, çünkü «rekabet» daha çok pazarda doğrudan doğruya alım satım-kurallarına göre ortaya çıkan fiat rekabetini ifade eder, onun için üstünlük yarışı diyeyim - kapitalistler arasında tıpkı bir savaşa benzer; bu savaşta başlıca etkenler askeri gücün ve gereçlerle araçların sayısı olmakla beraber, aynı zamanda komutanlığın ve ustaca manevraların da büyük değeri vardır.

Basit bir denklem olan, ekonomik güç eşittir para denklemi, belki de fazla basittir; ama son çözümde ekonomik güç, kendini ancak kişisel mülkiyet ve sermayenin denetlenmesi şeklinde pekiştirdiği sürece gerçekleştirir. Yeterli sayıda kişisel payların olmadığı büyük şirketlerde, şüphesiz, bir çok bankaların, sigorta şirketlerinin ve yatırım tröstlerinin teşkil ettikleri kurumsal oy blokları olacaktır. Ama kurumlardaki nüfuzlu kişilerin, gerektiğinde, bu kurumsal oyları toplayıp bir araya getirmeleri ve böylece şirketin politikasını denetlemeleri mümkün olacaktır. Ama çoğu kez, yöneticiler çıkarlarının ne yanda olduğunu bilecekler ve yatırım ve finans çevrelerinde güçlü birisinin bir iki sözü, onları, sermayenin gerçek sahip ve denetleyicileri olan «kodaman»ların politikasıyla aynı çizgiye getirmeye yetecektir.

Uygulamada, normal olarak, dayandığı finans çıkarlarıyla çelişmeye düşen yönetim, eşit güçte başka bir finans grubuyla ilişki kurmadıkça - ki bu ilişki genel olarak tehlikeli bir işlemdir - hemen güçlüklerle karşılaşacaktır.

Genel olarak kabul edilmektedir ki, bazı şirketler belli finans kapitali gruplarının etki alanları içindedir. (Örneğin, Amerika'da, firmanın mülkiyetine sahiplik, ya da böyle bir ilişkiyi gösteren malî bir taahhüt sözkonusu olmadığı halde, bazı firmalar Morgan Grubu'nun bir parçası sayılmaktadır.)

(2) Buradaki «Yönetici» ile yönetim örgütünün başında bulunan kişiyi, örgüt içindeki en yüksek yetki mevkiini kastediyorum; bunun gerçek nitelikleri şirketten şirkete değişebilir. Örneğin, genel direktör, ya da yönetim kurulu başkanı v.b. olabilir. Yönetici (müdür) unvanı çoğu zaman, hiyerarşide daha aşağı kademelerdeki uygulayıcılar için kullanılmaktadır.

Bununla beraber, zaman zaman çatışmalar açığa çıkmakta, bazı şirketlerin denetimi sorunu üzerinde mücadeleye başlanmaktadır. (Son zamanlarda hem İngilterede'deki hem de Amerika'daki rakiplerin işe karıştığı British Alumini-um şirketiye ilgili dâvâda olduğu gibi.) Ama, bu açık çatışmalar kural olmaktan çok, olağan dışı sayılır.

İşin aslı şudur ki, büyük ekonomik kurumların yönetimi, en büyük sermaye sahiplerinin elindedir; bunlar ya doğrudan doğruya şahsen sermaye sahipleri, ya da büyük servetlerle aile ilişkileri olanlardır. («Mülk sahipleri»nin gücünün politikaya ve genel olarak toplumsal önderliğe kadar uzandığı da açıktır, ama burada ele alınan sorun daha dar, ekonomik sorundur.)

Tipik kapitalistin, yönettiği bankanın ya da fabrikanın aynı zamanda sahibi de olduğu ondokuzuncu yüzyıldanberi her şey oldukça değişti. Bu tip kapitalistler bugün önemlerini yitirmişlerdir, en önemli ekonomik örgütlerin asıl sahiplerinin sembolü olarak, en güçlü kapitalistler, finans kapitalistleridir, «finans kapitali»nin sahipleridir. Büyük endüstri, bankacılık, ticaret, sigortacılık, gemicilik, madencilik, ulaştırma v.b. örgütlerinin üzerindeki denetimleri aracılığı ile iş gören sermaye bloklarıdır.

Yüzyıl önceki rekabetçi kapitalizm dönemindeki kapitalist toplumda görülen doğrudan doğruya sahiplik, denetim ve yönetim yerine, bugün, dolaylı bir denetim yoluyla, bir kaç milyon sterlin, yüzlerce milyon sterlini denetleyebilmektedir. Kişilerin sahip olduğu büyük sermaye blokları, birikmiş geniş toplumsal sermayenin denetiminde kullanılmaktadır.

Bu dolaylı denetim epeyce çeşitli biçimler almaktadır. En az karmaşık biçiminin tipik örneği, yeterli güce sahip azınlık ortaklığıdır: Örneğin diyelim, 10 milyon Sterlin sermayeli büyük bir şirket, eğer bütün öteki ortaklık payları her biri 50 şer bin Sterlin'likten fazla tutmayan küçük paylara bölünmüş ve dağılmışsa, 1 milyon Sterlinlik bir tek kişisel ortak tarafından kolaylıkla denetlenebilir.

Birkaç kişinin kendi kişisel servetleriyle denetledikleri bir ticaret bankası, ya da bir yatırım ortaklığının, genel olarak, ulusun ekonomik hayatını yürüten endüstri örgütleri ve benzeri başka örgütler üzerinde denetim görevini yüklenmesi de mümkündür.

Bugün, gerçekte, bankalar, sigorta şirketleri, yapı kooperatifleri ve benzeri kurumlar, halktan sermaye olarak kullanmaya elverişli bütün fonları çekip ellerinde toplamaktadırlar. Buna karşılık, fonların sahipleri, nispeten sınırlı ölçülerde faiz almakla yetinmekte, fonlar, aslında, çeşitli toplumsal ser-

maye piramitlerinin doruklarına yerleşmiş az sayıda finans kapitalistlerinin emrinde kalmaktadır.

Gerçekte, bir kaç dev kuruma sağlanan fonlar için çeşitli kaynaklardan toplanarak elde edilen o sermayede, bir dereceye kadar, sermayenin «sosyallizasyonu» olayı da sözkonusudur. Ama, bu büyük kurumlar, toplum ya da kamu tarafından denetlenmemektedirler; bunlar, aslında, özel sermaye sahiplerince denetlenmektedirler.

Özel mülkiyet ve özel servet hâlâ komutayı elinde tutmaktadır. Önemli nokta budur: sermaye mülkiyet ve denetimindeki büyük biçimsel değişmelere rağmen, esas değişmemiştir, yani üretim araçlarının mülkiyet ve denetimi gene özel ellere düşmüştür ve başlıca ekonomik kaynakların dağılımı üretim araçları üzerindeki özel mülkiyet hakları ile yönetilir.

Bugün İngiliz ekonomisinin mülkiyet esasının ne olduğu sorulsa, karşılığı «özel mülkiyet»den başka bir şey olamaz. Tabii asıl önemli soru, üretim araçlarına kimlerin sahip olduğudur. Buna verilen beylik cevap «üretim araçlarını kullanan çeşitli şirketlerdeki pay sahipleri»dir. Endüstrinin (en geniş anlamıyla) millileştirilmiş olan beşte biri bunun dışında kalır. Millileştirilen kesim, başlıca, enerji yakıt ve ulaştırma gibi hizmet endüstrilerini içine alır; miktar ve önem bakımından ağır basan kesim ise, özel mülkiyet kesimidir.

3

Paysahiplerinin sadece resmen sahip durumunda oldukları ve fabrika ve benzerlerinin sahipliği ile buralarda yapılan işin yönetiminin birbirinden ayrıldığı iddia edilmiştir. Resmen sahip olanların onda dokuz kadarı için bu doğrudur, ama yönetimdeki söz hakkı, kamu yetkililerine, ya da halkın temsilcilerine değil, mülk ve sermaye sahibi azınlığa bırakılmıştır.

Kapitalist sınıf, pay sahiplerinin «demokrasisi» sayılabilir. Ondokuzuncu yüzyılda durum böyleydi; tıpkı İ.Ö. beşinci yüzyılda Atina toplumunda olduğu gibi; politik haklara sahip olmayan köleler çoğunlukta oldukları halde Atina «demokrasisi» ancak özgür vatandaşlar *azınlığı*'nı kapsayan bir demokrasiydi.

Kapitalist toplumdaki değişiklik, kapitalist sınıfın, tamamiyle bir oligarsinin «azınlık yönetimi»nin, sermaye sahipleri arasında en zengin ve etkili olanlarının uydusu durumuna gelmesidir.

Marxistleri, kapitalistlerin bu kuvvetli azınlığını «finans oligarşisi» diye

nitelendirmeye götüren düşünce çizgisi budur. Şu da var ki, pay sahipleri çoğunluğu mülkiyeti resmen ellerinde tuttıkları halde, denetime katılmazlar, ama bunu yaparken, başkalarının kullanımına bıraktıkları sermayenin kâr amacı ile kullanılacağı ve bu kârdan kendilerinin de pay alacakları düşüncesine dayanırlar. Katılma payları üzerinden temettü ya da faiz almayı umarlar ve normal olarak alırlar da, ama bu yolla dağıtılan kâr payları da gittikçe azalma eğilimindedir. Bununla beraber, finans oligarşisi ve öteki kapitalistlerin çatışan çıkarları sermayenin kâr üretimi için kullanımı amacıyla birleşirler; bu hepsinde ortak olan ve uyumsuzluk yaratmayan bir amaçtır.

4

Kâr elde etme amacının ağır basması, içinde yaşadığımız ekonomik sistemin ikinci temel özelliğini gösterir. Birincisi, üretim araçları mülkiyetinin özel mülkiyet oluşu; şimdi saptamaya çalıştığım ikincisi ise, üretimin değişim için yapılması, mal üretiminin ağır asması, ekonomik düzenin, pazar tarafından zorlanmasıdır. Kâr için üretim, değişim için üretim demektir; üretimin amacı ürünü kârla *satmak*'tır.

Takım tezgâhları, ev eşyası, otomobiller, üretilen bütün mallar, işe yarasın diye filancanın bir masaya, falancanın bir torna tezgâhına ihtiyacı olduğu için değil, filanca bir masa, ya da falanca bir takım tezgâhı satın almayı istediği ve satın alabileceği için üretilmişlerdir.

Bunun yapma (zorlama) bir ayırım olduğu düşünülebilir; ama dikkatli bir inceleme, ne kadar ince görünürse görünsün, gene de bunun bir ayırım ve kelimenin tam anlamıyla bir ayırım olduğunu gösterir.

Birisine yararlı olmadığı sürece hiç bir malın değişimde bir değeri olmayacağı gerçeği, bu ayırımın asıl niteliğini bulandırmaktadır, ama üretici, değişim değerleri üretimi peşindedir. O, ancak alıcının arzusu ve ödeme yeteneği ile ilgilidir. Ürününün işe yararlılığına ancak bu açıdan bakar. Milyonerin mücevher talebi ile yaşlı emeklinin, diyelim, haftada bir sigara talebi burada yarışma konusu olur. Malı sattıran «yarar», alıcıda reklâm bombardımanı ile yaratılan bir ihtiyaç ta olabilir. «Yararlılık» satışın ayrılmaz bir koşulu olmakla beraber, bir «mal değişimi ekonomisi»ni, üretimi kendiliğinden toplumsal ihtiyaçlara uyduran bir mekanizma olarak düşünmek de tamamen yanlış olur. Tersine, üretim, yapılan harcamalarla ilgili olarak gerçekleşen, değişim değerlerini en

çoğa çıkarma amacı ile harekete geçmektedir. Yani, üretimin amacı kârlı bir *değişim*'dir ve gelir dağılımını yöneten de bu kâr-üretimi sistemidir.

Bunun, bugünkü İngiltere'nin ekonomik sisteminin tanımlanması ile ilgisi şudur ki, olagelen bütün değişikliklere, tekellerin büyümesine, paysahipliği ve şirket denetimindeki yeni biçimlere v.b. rağmen, bu ekonomi gene de mal-üreten bir ekonomi olarak kalmıştır ve bu ekonomide, şüphesiz, amacın kâr olduğunu söylemek, amacın kâr'ı ençoğa çıkarmak olduğunu söylemekle aynı şeydir. (3)

İngiltere'deki çağdaş ekonomik sistemin, kâr için üretim yanı ağırbasan bir sistem olduğunu inkâr etmek imkânsızdır; sistemin savunulması, böyle işleyen bir sistemin ya topluma en iyi hizmet eden bir sistem olduğu ifade edilerek, ya da sistemin devlet müdahalesi ile istenilen amaçlara bilinçle yöneltebileceği söylenilerek yapılmalıdır.

Birincisi, laissez-faire kapitalizminin iyice eskimiş ve artık itibarını tamamen yitirmiş bir çeşit savunmasıdır. Bireyleri kişisel ekonomik çıkarlarını izlemekte özgür bırakmak yoluyla herkesin iyiliğinin *kendiliğinden* sağlanabileceği şeklindeki bu temel inancı yeniden çürütmek gerekmez. Ama, laissez-faire kapitalizmine sövüp saydıkları halde bugünkü ekonomik düzeni savunanların sık sık tutarsızlıklara düştüklerine de işaret etmek gerektir. Bugünün ekonomi düzeni ile ondokuzuncu yüzyılın arasındaki fark, tekellerin ve «finans oligarşisi» nin ortaya çıkışıdır. (Devletin, büyük ölçüde artan ekonomik rolü çok önemli bir fark teşkil ederse de bu nokta üzerinde şimdiye kadar durulmamıştır.) Laissez-faire kapitalizm doktrinini gözden en çok düşüren ekonomik felâketlerin de bindokuzyüz yirmi ve otuzlarda, tekelci kapitalizmin ortaya çıkışından çok sonra, meydana geldiği noktası üzerinde de durulmalıdır.

(3) *Bu, her zaman, satış fiyatlarını en yüksekte tutmak demek değildir; ama bu, elde edilecek kârın, zamanla, mümkün olduğu kadar fazla olmasını sağlayacak şekilde yaygın bir politika izlemek demektir. Çağdaş toplumdaki bütün tröstler, tekelci bir durumda oldukları ve fiyat seviyelerini istedikleri gibi belirleyebilecekleri halde, örneğin, uzak görüşlü bir fiyat politikası gütmeye ve tekel aleyhtarı duygulara karşı da uyanık oldukları için, bu artışları dış nedenlere, yani ücret artışlarına bağlayacaklar ve böylece aynı zamanda kâr marjlarını da arttırdıklarını gözden saklayabileceklerse de, çoğu kere, fiyatları yükseltmekten çekinirler.*

Tekeller kârlarını nasıl arttıracaklarını plânlarlar, ama ekonominin bütünü planlamazlar. Üretimin büyük kısmı bir avuç üretici birimin elindedir; ama endüstri devleri hâlâ kârla değişim için üretim yapmaktadırlar - ekonomideki yönetici ilke, üretim plânı değil, pazardır. Pazardaki alım ve satım birimlerinin nitelikleri değiştiği halde, gene de plansız mal üretimi olarak kalır. Büyük tröstler arasındaki mücadelenin doğurduğu anarşi, gerçekten normal kapitalist rekabetinden çok daha korkunç bir şeydir - aslında örgütlü gangsterlerin mücadelesinin ufak hırsızların kavgalarından çok daha ciddi olması gibi. Şunu da ekleyeyim ki, hayatını kazanmak için satılabilecek ne malı varsa satma durumunda kalanların içine düştükleri dış dişe bir mücadelenin bütün dertleri, bütün belirsizlik ve güvensizlikler, can sıkıntısının ağırlığı, çıkmazlar, yersiz harcanan emekler, yakamızı bırakmamıştır. Bugünün ücretli işçisi, sinirlerini, enerjisini ve günün en güzel saatlerini harcama pahasına, biraz daha fazla ve çeşitli eşya satın alabilirse de, mal-değişimi sisteminin bütün kültürel ve ahlâkî kusurları hâlâ çoğu insanın hayatını berbat etmektedir.

Tekelci kapitalistin ortaya çıkışı, mal üretimindeki laissez-faire ilkesini ortadan kaldırmaz, yeter ki tekeller planlanmamış pazarı kendi çıkarlarına göre ayarlayabilsinler. Eğer kapitalist pazar, kendi kendine işleyen kanunlarının hükümüne terkedilmeyecekse, müdahale ve değiştirme teşebbüsleri ekonomik sistemin dışından gelmelidir. Bütün endüstri kollarına hakim olan olağanüstü zenginlikte büyük gruplar, büyük alıcı ve satıcı grupları varsa mal değişimi kanunları başka türlü çalışır, ama gene de, bu kanunlar kâr peşinde koşmanın hareketi getirdiği çok sayıda, ayrı ayrı ekonomik işlemlerin toplamı olan mal değişimi kanunları olarak kalırlar.

Bu sorun üzerinde söylenecek daha fazla bir şey yoktur. Büyük değişikliklere uğramış olmasına rağmen ekonomi, tanımlamasındaki gibi; üretim araçlarının özel mülkiyette bulunduğu ve özel kâr için mal üretiminin ağır bastığı bir kapitalist ekonomi olarak kalmıştır. Ama, bu sorunun açıklanması hemen ikinci bir soruna yol açmaktadır. Asıl dâvâ İngiltere'nin ekonomisinin kapitalist olup olmaması değil, bunun toplumun çıkarlarına uygun olarak çalışıp çalışmadığıdır. Emekçilerin güdeceği politika bakımından ortaya çıkacak kaçınılmaz soru şudur : «Ekonomik sistemi değiştirmek zorunlu mudur, yoksa onu değiştirmeden de kendi çıkarlarımıza uygun olarak çalıştırabilir miyiz?»

Çeviren : Mekin Dinçer

**REKLÂM.
LARINIZ
İÇİN**

"BASIN İLÂN KURUMU"

Genel Müdürlük

Cağaloğlu, Türk Ocağı Caddesi No. 1
İstanbul

Telefon : 22 43 84 - 22 43 85

Telgraf Adresi : BASIN KURUMU

ŞUBELER

İstanbul
Ankara
İzmir
Adana
Bursa
Diyarbakır
Erzurum
Eskişehir
Konya
Zonguldak

A.B.D.
Almanya (Federal)
Almanya
Avusturya
Avustralya
Belçika
Bulgaristan
Çekoslovakya
Danimarka
Fransa
Hollanda
İngiltere
İspanya
İsrail

DIŞ MUHABİRLER

İsveç
İsviçre
İtalya
Japonya
Lübnan
Macaristan
Norveç
Pakistan
Polonya
Portekiz
Romanya
Yugoslavya
Yunanistan

ATAÇ KİTABEVİ YAYINLARI

ROMAN

DİRİLEN ŞEHİR — Jules Romain

Çev: S. Eyüboğlu — 2 Lira

DÜŞÜŞ — Albert Camus

Çev: Ferit Edgü — 3 Lira

BULANTI — Jean Paul Sartre

Çev: Selâhattin Hilav — 6 Lira

(İkinci Baskı)

MÜTHİŞ ÇOCUKLAR — Jean Cocteau

Çev: V. Üretürk — 2 Lira

HAYDARI KAMPI — Themis Kornaros

Çev: Nevzat Hatko — 5 Lira

KALPAKLILAR — Samim Kocagöz

DOLUDİZGİN — Samim Kocagöz

Her cilt 7,5 Lira

ÖLEN ADAM — D. H. Lawrence

Çev: Bilge Karasu — 2 Lira

(Türk Dil Kurumu Armağanı)

KURTLAR SOFRASI — Attilâ İlhan

2 Cilt. Her cilt 7,5 Lira

ALEKSİ ZORBA — N. Kazancakis

Çev: Ahmet Angın — 7,5 Lira

DÂVA — Franz Kafka

Çev: Kâmurân Şipal — 7,5 Lira

ARSLAN ASKER ŞVAYK — J. Hašek

Çev: Ayşegül Günkut — 6 Lira

BİR KARIŞ TOprak — Samim Kocagöz
5 Lira

(Resimliyen: İ. Balaban)

KATILA KATILA GÜLEN KALİMKOS

K. Kandaş — 3 Lira

DEĞİŞİM — Franz Kafka - 3 Lira

YERALTINDA YAŞAYAN ADAM —

Richard Wright - 3 Lira

IVAN DENİSSOVIÇ'İN BİR GÜNÜ —

A. Soljnitin - Çev.: Niyazi Dalyancı - 4 Lira

FELSEFE KİTAPLARI —

DENEMELER

FELSEFE TARİHİ SÖZLÜĞÜ

Hatemi Senih — 2 Lira

SISYPHE EFSANESİ — Albert Camus

Çev: T. Yücel — 4 Lira

VOLTAIRE — A. Cresson

Çev: Suat Erginer — 2 Lira

TERSİ VE YÜZÜ — Albert Camus

Çev: T. Yücel — 3 Lira

PSİKANALİZ AÇISINDAN EDEBİYAT —

Freud Jung Adler

Çev: Selâhattin Hilav — 3 Lira

RÜYA YORUM METODU — Freud

Çev: Ayşegül Günkut — 2 Lira

VAROLUŞÇUNUN BUNALIMI — Bertrand

Russell — Çev: Türkân Araz — 2 Lira

VAROLUŞÇULUÇ - MATERYALİZM VE

DEVİRİM — Jean Paul Sartre

Çev: Emin Türk Eliçin — 3 Lira

(İkinci baskı)

DENEMELER — Bertrand Russell — Çev:

Çev: Türkân Araz — 3 Lira

TRAGEDYA'nın DOĞUŞU —

F. Nietzsche — Çev: İ. Zeki Eyüpoğlu —

4 Lira

TOPLUM BİLİM DİZİSİ

YAHUDİLİK SORUNU — Jean Paul Sartre

Çev: E. T. Eliçin — 3 Lira

İNSANLIĞIN GELECEĞİ — Bertrand Russell

Çev: Memduh Balaban — 2 Lira

TAŞ ÇATLASA — Yaşar Kemal — 3 Lira

İKTİSADİ BUHRAN VE MONOPOLLER —

Derliyen: Şerif Hulûsi — 4 Lira

EKONOMİ POLİTİK — Oskar Lange

Çev. Muvaffak Şeref — 4 Lira

KÜBA ve KÜBA PLÂNLAMASI — Charles

Bettelheim — Çev. Şerif Hulûsi — 4 Lira

KONGO KURTULUŞ SAVAŞI

Dr. Toruzoğlu — 3 Lira

DÜNYA TARİHİNE BAKIŞLAR —

Pandit Nehru - 4 Lira

1 — Yayınlarımızdan satış fiyatları ile 60 liralık kitap sipariş eden okurlar EYLEM'e bir yıllık, 30 liralık kitap sipariş eden okurlar altı aylık abone kaydedilir.

Posta ücretleri tarafımızdan ödenerek, kitaplar taahhütlü olarak gönderilir. ÖDEMELİ SİPARİŞ KABUL EDİLMEZ. KİTAP ADLARI İLE BİRLİKTE ÜCRETLERİN POSTALANMASI GEREKİR.

2 — Abone indiriminden yararlanmak istemiyen okurlara 15 liradan yukarı siparişlerine % 20 indirim yapılır. ÖDEMELİ SİPARİŞ KABUL EDİLMEZ. KİTAP ADLARI İLE BİRLİKTE ÜCRETİN POSTALANMASI GEREKİR.